ПРАЛЕТАРЫ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

ЛІТАРАТУРА і МАСТАЦТВА

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР.

№ 71 (1605) | Пятніца, 8 верасня 1961 года | Цана 4 кап.

ВЯЛІКАЯ МЭТА АБАВЯЗВАЕ

Пятро ВАСІЛЕЎСКІ

У гэтыя велічныя перадз'ездаўскія дні мы, работнікі мастацтва і літаратуры, абавязаны праверыць свой творчы багаж, сваю баявую зброю. Мы — удзельнікі бяспрыкладнага змагання за лепшы свет, за лепшага чалавека, і гэта накладае на нас вялікую адказнасць.

У праекце Праграмы нашай партыі пытанні мастацтва і літаратуры занялі дастойнае месца. І гэта зразумела. Партыя падкрэслівае, што савецкая літаратура і мастацтва «заклiканы служыць крыніцай радасці і натхнення для мільёнаў людзей, выражаць іх волю, пачуцці і думкі, служыць сродкам іх ідэйнага ўзбагачэння і маральнага выхавання».

Мы глядзім на літаратуру і мастацтва як на магутны сродак у справе выхавання чалавека новага грамадства. «Нам патрэбны такія кнігі, кінафільмы, спектаклі, творы музыкі, жывапісу і скульптуры, якія выхоўвалі б людзей у духу камуністычных ідэалаў, абуджалі б у іх пачуццё захаплення ўсім цудоўным і прыгожым у нашай сацыялістычнай рэчаіснасці, нараджалі б у людзях гатоўнасць аддаць свае сілы, веды і здольнасці беззапаветнаму служэнню свайму народу, жаданне браць прыклад са станоўчых герояў твораў і выклікалі непрымірымасць да ўсяго антыграмадскага, адмоўнага ў жыцці». Гэтыя словы Мікіты Сяргеевіча Хрушчова вельмі дакладна вызначаюць задачы нашай літаратуры і мастацтва.

Твор мастацтва, калі ён вызначаецца праўдзівасцю, праніклёнасцю ў глыбіні жыцця, дзейнічае на чалавека з вялікай сілай.

Мне неяк давялося прысутнічаць на спектаклі Народнага тэатра, які ставіў п'есу А. Макаёнка «Лявоніха на арбіце». І хоць спектакль не вызначаўся «акцёрскімі ўдачамі», быў сціпла афармлены, і выканаўцы ад хвалявання забывалі словы, але ў невялікай зале калгаснага клуба панавала атмасфера гарачага публічнага дыспуту на хвалюючую тэму: «Прыватная ўласнасць і камунізм». Спрэчка была смелая і адкрытая. Па ходу дзеяння, калі герой п'есы Лявон заўзята адстойвае сваю карову, з залы пачуўся вокліч:

— Не аддавай кароўку, Лявон!

Гэта быў мужчынскі голас. І ў адказ яму пачуўся заўзяты жаночы:

— А ты хоць раз даіў яе? Паспрабуй, будзеш ведаць, як гэта лёгка.

Зала рагатала.

Раніцаю я хадзіў па калгасе. Арцельная гаспадарка вялікая, шматгалінная. Зайшоў і на ферму. Якраз даілі кароў.

Каровы паслухмяна заходзілі ў спецыяльную загародку, даяркі спрытна завіхаліся з дальнымі апаратамі, а малако бегла ў бітоны. Я любаваўся працай даярак, спрабуючы вызначыць, якая з іх учора на спектаклі абурылася прыватнаўласніцкімі імкненнямі свайго аднавяскоўца.

Так мастацкі твор становіцца саюзнікам у барацьбе за новы светапогляд.

Цяжка пераацаніць ролю літаратуры ў наш час. І таму нас, работнікаў літаратурнага фронту, не могуць не хваляваць некаторыя нездаровыя з'явы, якія назіраюцца ў асяроддзі чытачоў. Асабліва трэба звярнуць увагу на нашага маладога чытача.

Што ён чытае? Якія кнігі зачытаны ім, як кажуць, да дзірак?

На вялікі жаль, гэтыя кнігі часта далёкія ад дасканаласці і не заўсёды адпавядаюць свайму прызначэнню — служыць сродкам ідэйнага ўзбагачэння і маральнага выхавання. І здаецца мне, што дрэнную паслугу нашаму маладому чытачу робяць кніжкі ў шэрых вокладках, якія косназычна і неразумна расказваюць аб прыгодах шпіёнаў. Некаторыя вынаходлівыя аўтары паспелі ўжо насяліць шпіёнамі і сусвет, падмяніўшы хвалюючую і ўражлівую карціну пакарэння космасу савецкім чалавекам нікчэмнымі, перакладнымі карцінкамі з надуманых прыгодаў «касмічных» шпіёнаў.

І наша выдавецтва ў пагоні за выкананнем плана па славутаму «валу» патурае часам нездаровым густам, выпускаючы недасканалыя прыгодніцкія кнігі вялікімі тыражамі. Слабы раман Міколы Гамолкі на «касмічную» тэму выпушчаны тыражамі, якія пакідаюць далёка ззаду тыражы лепшых твораў беларускай літаратуры. Ні адна кніга Макара Паслядовіча, прысвечаная сур'ёзным тэмам сучаснасці, не можа зраўняцца тыражом з яго ж пасрэднай прыгодніцкай аповесцю «Па воўчых сцежках».

Яшчэ больш крыўдна, калі нашы выдавецтвы, выпускаючы адну-дзве тысячы экземпляраў новай кнігі паэта, тут жа побач «ціснуць» амаль мільённым тыражом якую-небудзь чарговую «Каралеву Марго». Бясспрэчна, Дзюма — займальны апавядальнік, але выхаваўчая сіла падобных твораў нязначная, а часта проста роўная нулю.

І ўсё ж яшчэ многа чытачоў аддаюць перавагу псеўдагістарычным паходжанням каралевы Марго над праўдзівым і павучальным прыкладам сучаснай гераіні.

Гэта павінна насцярожыць нас. Задача пісьменнікаў пашыраецца — трэба не толькі пісаць, але і прапагандаваць сваю кнігу.

Зразумела, бессюжэтная, напісаная невыразнай мовай, рыхлая кампазіцыйна кніга не знойдзе дарогу да сэрца чытача, якімі б цудоўнымі і значнымі ні былі ідэі, што напаўняюць яе старонкі.

Мы абавязаны вывучаць і выяўляць прычыны недавер'я з боку маладога чытача або гледача да твораў аб сучаснасці, якія расказваюць пра яго ж самога, пра час, у якім ён жыве, працуе, кахае.

Адной з такіх прычын з'яўляецца, на маю думку, падмена ў некаторых творах літаратуры і асабліва кіно мужнай праўды нашага жыцця салодзенькай праўдачкаю. Савецкія людзі жывуць у абставінах няспыннай вялікай барацьбы за новы, самы справядлівы свет на зямлі, за новага чалавека. Але аўтары падобных твораў старанна спрабуюць завуаляваць гэтую барацьбу, нанесці на яе непатрэбны глянец, паказваючы замест генеральнага змагання на шырокіх прасторах жыцця дробныя бойкі на яго задворках.

У такіх творах складанасць барацьбы за новага чалавека падмяняецца паказам нерэальнага дабрабыту, поўнага мяшчанскай утульнасці, што выдаецца за ўзор.

Прыгадаем хоць бы апошні беларускі фільм «Апавяданні пра юнацтва». Пакуль у гэтых апавяданнях расказваецца пра суровы час грамадзянскай вайны і першыя пяцігодкі, аўтары фільма знаходзяць праўдзівыя дэталі, сумленна і мужна раскрываюць у дзеянні канфлікты часу. Варта ім толькі перайсці да паказу нашых дзён (навела «Даль кліча»), як не толькі элементарная праўда, але і пачуццё меры пакідае экран. Усё ў гэтай навеле фальшывае, надуманае.

Чаму так здарылася? Чаму іменна кіно, якое мае такія велізарныя магчымасці для праўдзівага і паэтычнага паказу вобраза нашага сучасніка, напаўняецца малапераканальнымі, шэрымі персанажамі, даючы няправільны малюнак нашай рэчаіснасці?

Прычын многа. Адна з іх — сіла інерцыі. Не жадаючы вывучаць жыццё, мастакі пасіўна ідуць за модай і пераймаюць іншы раз нікчэмныя ўзоры. Такія фільмы беларускага кіно, як «Новы дом», «Пасеялі дзяўчаты лён» і іншыя, вядома ж, прынеслі вялікую шкоду не толькі гледачу, але і мастакам кіно. Барацьба з падобнымі з'явамі павінна быць бязлітаснай.

Асноўным недахопам нашай беларускай кінематаграфіі з'яўляецца боязь вострых канфліктаў. У сцэнарным аддзеле студыі гэтую вастрыню часцей за ўсё разумеюць спрошчана, маўляў, павінна быць «закручана».

Баючыся сапраўды жыццёвых канфліктаў, на студыі пачынаюць вынаходзіць так званыя «прыймальныя канфлікты», г. зн. пачынаюць ствараць падзеі, якіх звычайна не бывае ў нашай рэчаіснасці, выдумляць герояў, якіх няма ў жыцці.

Адсюль і вынікае дробнатэмнасць, калі ўвесь сыр-бор загараецца ад якой-небудзь дробязі: украдзенага матка нітак («Каханнем трэба даражыць»), спазнення на спатканне або згубленага адраса. Вядома, і нязначная на першы погляд з'ява можа стаць яркім, абагуленым вобразам з вялікім сацыяльным зместам. Але тут ідзе гаворка пра тыя выпадкі, калі нязначная з'ява, пакладзеная ў аснову фільма або кнігі, такой і застаецца да апошняга кадра або старонкі.

І бачачы на экране, чытаючы ў кнізе такое адлюстраванне нашай рэчаіснасці, часта пытаеш сябе: «А ці пазнаюць нас нашчадкі ў тых героях, якімі мы напаўняем наш экран і старонкі нашых кніг?»

Наўрад. Бо героі гэтыя, нават пры ўсёй праўдападобнасці і дакументальнасці, у некаторых выпадках усё ж па-мастацку не абагулены, малаінтэлектуальныя, свет іх вузкі і спрошчаны, а тыя нямногія прыкметы сучаснасці, якія ёсць у творы, балансуюць на грані шэрай, прыглушанай напалавіну праўды, напалавіну маны і звычайнага натуралізму.

Мастак, які працуе на ніве «чалавеказнаўства», павінен імкнуцца паказаць духоўную сутнасць сучасніка, раскрыць у ім тыя рысы высокага гуманізму, тую глыбіню пачуццяў і сардэчнасці, якія вызначаюць у ім рысы будаўніка камунізма. Людзей вялікай душы шмат, іх становіцца з кожным днём больш. Іх не трэба выдумляць у пракураных пакоях сцэнарных аддзелаў і пісьменніцкіх кабінетах.

Мы не павінны заплюшчваць вочы і на такі факт, што да гэтага часу нашы кінапракатчыкі бязлітасна і метадычна атручваюць густ нашага гледача нізкапробнай імпартнай кінапрадукцыяй накшталт усялякіх «Фанфар кахання».

Мы абавязаны нястомна выхоўваць густ нашага савецкага гледача і чытача. І не толькі работнікі літаратуры і мастацтва заклiканы змагацца за здаровыя густы — гэта справа ўсёй грамадскасці.

Беларускія мастакі і скульптары падрыхтавалі рад работ, якія будуць экспанавацца на Усесаюзнай мастацкай выстаўцы 1961 года ў Маскве. Сярод гэтых работ—карціна мастака Я. Зайцава «Дарагі госць», якая прысвечана наведанню Беларусі М. С. Хрушчовым. Публікуем рэпрадукцыю гэтай карціны.

Падзеі. Факты. Навіны

□ «Маякі клічуць наперад» — так называецца выстаўка, прысвечаная XXII з'езду Камуністычнай партыі Савецкага Саюза. Яна наладжана ў памяшканні Дзяржаўнай бібліятэкі імя Ул. І. Леніна. На стэндах выстаўкі — матэрыялы XXI з'езда партыі, Пленумаў ЦК КПСС, брашуры, газетныя і часопісныя артыкулы, кнігі, напісаныя перадавікамі вытворчасці: «Мой шлях» М. Парамонавай, «На разведцы зямных нетраў» М. Балалаева, «Працуем па-камуністычнаму» Д. Пятрова і інш.

□ Маладзечанскі гарком КПБ і гарадское аддзяленне Таварыства па распаўсюджванню палітычных і навуковых ведаў правялі семінар лектараў па матэрыялах праектаў Праграмы і Статута КПСС. На прадпрыемствах горада і ў вёсках раёна пачалося чытанне лекцый, прысвечаных гэтым гістарычным дакументам.

□ «Палёт чалавека ў космас» — вечар на гэтую тэму быў наладжаны ў в. Красоўшчына Маладзечанскага раёна для рабочых саўгаса «Радашковіцкі» работнікамі Маладзечанскай гарадской бібліятэкі. Была арганізавана выстаўка літаратуры «Савецкі чалавек у космасе», прысутныя праслухалі лекцыю аб вялікай перамозе савецкай навукі і тэхнікі. Пасля адбыўся канцэрт калектываў мастацкай самадзейнасці Маладзечанскага і Радашковіцкага дамоў культуры.

□ Магілёўскі абком КП Беларусі выдаў тыражом у тры тысячы экземпляраў ілюстраваны плакат «Праграма пабудовы камунізма». Выдадзены таксама лісткі «Галоўная эканамічная задача», «Праца стане сапраўднай творчасцю», «Маральны кодэкс будаўнікоў камунізма», «Умацаваць вечны мір на зямлі». Ва ўсіх установах культуры, на заводах і фабрыках вобласці аформлены стэнды, арганізаваны выстаўкі літаратуры, прысвечаныя праектам Праграмы і Статута КПСС.

□ Рыхтуючыся да рэспубліканскага агляду агітацыйна-мастацкіх брыгад, які адбудзецца ў канцы гэтага года ў Мінску, Магілёўскі абласны Дом народнай творчасці правёў семінар кіраўнікоў агітбрыгад культасветустаноў вобласці. Удзельнікі семінара абмяняліся вопытам работы, абмеркавалі тэматычныя сцэнарыі, над якімі цяпер працуюць лепшыя агітбрыгады вобласці.

□ Драматычны гурток Хойніцкага раённага Дома культуры паказаў гледачам гарадскога пасёлка новы спектакль па п'есе А. Макаёнка «Лявоніха на арбіце». Гуртакоўцы таксама выступілі перад рабочымі саўгаса «Стралічава». Свой спектакль яны прысвяцілі XXII з'езду партыі.

КАНФЕРЭНЦЫЯ НАШЫХ ЧЫТАЧОЎ

Днямі ў гарадскім пасёлку Заслаўе Мінскага раёна адбылася канферэнцыя чытачоў газеты «Літаратура і мастацтва», арганізаваная пасялковай бібліятэкай. Сваімі думкамі аб газеце падзяліліся настаўнікі Я. І. Зязюлін і М. Р. Янкоўскі, бухгалтар Алена Агейчык. Яны, у прыватнасці, выказалі пажаданне, каб на старонках газеты вяліся цікавыя дыскусіі на літаратурныя і грамадскія тэмы, часцей публікаваліся аднаактовыя п'есы для самадзейнасці, каб газета больш і глыбей асвятляла такія пытанні, як маральнае аблічча савецкага маладога чалавека, работа літаратурных гурткоў у школе і інш.

На канферэнцыі з чытаннем сваіх твораў выступілі пісьменнікі Э. Валасевіч, А. Марціновіч, П. Прыходзька, С. Шушкевіч.

З ВЫСОКАЙ ТРЫБУНЫ

БЕЗ АНСАМБЛЯ НЯМА СПЕКТАКЛЯ

Ул. НЯФЁД, кандыдат мастацтвазнаўчых навук

Немагчыма ўявіць сабе сапраўдны тэатр без творчай аднадумнасці акцёраў, іх здольнасці слухаць і разумець адзін аднаго і ўзгадняць свае дзеянні, накіраваныя на максімальна глыбокае выяўленне асноўнай задумы спектакля. Інакш кажучы — без ансамблевасці няма спектакля. Але ансамбль — не самамэта. Ансамблевы спектакль найбольш правільна і глыбока можа выявіць задуму драматурга, данесці да гледача стылявое адзінства твора. Стройнасць і зладжанасць усіх кампанентаў — абавязковая ўмова яго высокай мастацкасці, праўдзівасці.

Яркім прыкладам ансамблевага тэатра можа быць МХАТ. Можна назваць нямала спектакляў Тэатра імя Янкі Купалы, якія вызначаюцца выдатным ансамблем. Прыгадаем хоць бы «Апошнія» і «Хто смяецца апошнім».

Ансамбль дасягаецца не адразу, а з гадамі, у выніку глыбокай і сур'ёзнай творчай працы пастаяннага калектыву. Калі ж у тэатры кожны год мяняецца значная частка яго складу, пра ансамбль гаварыць вельмі цяжка.

Рашаючая роля ў дасягненні ансамбля належыць рэжысёру. Але добра, калі ў тэатры рэжысёр працуе на працягу раду год і знаходзіць агульную мову з калектывам. А калі рэжысёры мяняюцца кожны год? Чаго ж можна чакаць ад тэатра ў такім выпадку? Сярэдніх, іншы раз не благіх спектакляў і не больш.

Вось такое становішча цяпер у Гомельскім і Гродзенскім тэатрах. Многія творчыя недахопы ў гэтых калектывах тлумачацца перш за ўсё тым, што ў іх вялікая цякучасць акцёрскіх кадраў, частая змена рэжысуры.

Яркая і цікавая рэжысёрская работа І. Папова над спектаклем «Тры таварышы». А вось спектакль «Без віны вінаватыя», пастаўлены ім жа, пакідае дрэннае ўражанне. Мы не будзем папракаць рэжысёра за тое, што ў гэтым спектаклі няма нічога «свайго», г. зн. няма арыгінальнага прачытання п'есы. П'еса «Без віны вінаватыя» даўно ідзе на рускай сцэне, і яе магчымасці ў вялікай ступені вычарпаны. Мы чакалі, няхай у многім традыцыйнага, але мастацкі паўнацэннага ўвасаблення п'есы, а ўбачылі надзвычай недасканалы спектакль, у якім ёсць толькі асобныя акцёрскія ўдачы. Выканаўцы ходзяць па сцэне, гавораць належны тэкст, у патрэбны час уваходзяць і выходзяць за кулісы... Але няма ў спектаклі сапраўднага жыцця, не хвалюе лёс яго герояў.

Адсутнічае ансамблевасць у спектаклі «Лявоніха на арбіце». П'еса дае ўсе падставы для стварэння спектакля народнага па сутнасці, па духу і па вонкаваму праяўленню. А іменна народнасці і не хапае спектаклю. Многае тут падменена стылізацыяй.

Выглядаюць чужароднымі ў спектаклі вобразы старшыні калгаса Буткевіча (Н. Маруфаў) і Соні (В. Зайцава). Па свайму вонкаваму і ўнутранаму абліччу гэта, як быццам, людзі «не з таго двара». У іх няма цеснага кантакту з Лявонам, Лушкаю і іншымі героямі. А калі так, дык не можа быць і гаворкі пра ансамблевасць спектакля. Ансамбль парушаецца таксама стылявым разнабоем у рэжысёрскім вырашэнні асобных карцін і асабліва карціны ў кабінеце Глуздакова, пра якую мы ўжо гаварылі вышэй.

Немалое значэнне для дасягнення ансамблевасці спектакля мае дэкарацыйнае афармленне. У спектаклі «Лявоніха на арбіце» дэкарацыі не дапамагаюць, а перашкаджаюць дасягненню мастацкага адзінства твора. Дэкарацыі ў многім створаны без уліку характару п'есы. П'еса — рэалістычны твор, які патрабуе простых і жыццёва праўдзівых сродкаў вонкавага паказу. Але мастак А. Свішчаў, відаць, няправільна зразумеў сваю задачу. Танальнасць афармлення некаторых сцэн (хата і двор Лявона з відам на сяло) больш адпавядае якому-небудзь казачнаму сюжэту. Жадаючы надаць спектаклю нацыянальны каларыт, мастак ужыў арнамент, але так перастараўся, што ўнутраны і вонкавы выгляд хаты Лявона аказаўся хутчэй падобным на ярка расфарбаваны церамок з казкі. У тым жа духу вытрыманы і від на вёску, і прысядзібны ўчастак. Карцінныя домікі, яркія, ненатуральнага колеру агародныя градкі і асабліва блакітнае неба з акуратна намаляваным воблакам, — не што іншае, як стылізацыя, лубок.

Відавочна, што дэкарацыйнае афармленне тут павінна быць больш жыццёвым, гэта садзейнічала б гарманічнай стройнасці твора. Дарэчы, у другім выпадку А. Свішчаў здолеў глыбока і правільна зразумець змест і стыль п'есы. Мы маем на ўвазе спектакль «Кветкі жывыя». Тут мастак стварыў афармленне, якое дазваляе найбольш поўна выявіць асаблівасці п'есы. Прастата, лаканічнасць, прасторная сцэнічная пляцоўка, дзе могуць свабодна дзейнічаць героі, давалі ўсе магчымасці рэжысуры для правільнага прачытання п'есы. Але, як гаварылася вышэй, п'еса раскрыта ў няправільным ключы. І тут ёсць яўная неадпаведнасць рэжысёрскага «бачання» і дэкарацыйнага афармлення спектакля, што перашкаджае дасягненню сапраўднага ансамбля.

Часта можна бачыць парушэнне ансамбля, калі хтосьці з акцёраў захапляецца камедыйнасцю вобраза і пачынае камікаваць, пераігрываць у разліку на рэакцыю гледачоў. А бывае і так. Акцёр, імкнучыся пераканальна паказаць вобраз свайго героя, празмерна стараецца падкрэсліваць тыя якасці, якія яму здаюцца найбольш важнымі. У гэтым імкненні ён таксама траціць пачуццё меры і парушае псіхалагічную праўду ўзаемаадносін дзеючых асоб.

У спектаклі «Страчаны сын» артыстка З. Свідуновіч выконвае ролю загадчыцы бібліятэкі Чаромушкінай. Чаромушкіна ў п'есе — просты, сціплы чалавек, які прысвяціў сваё жыццё служэнню такім жа простым людзям. Яна шчаслівая, таму што знайшла сваё месца ў жыцці, таму што яна патрэбна людзям. Гэты вобраз у п'есе выступае антыподам пісьменніка Антона Ахотнікава, які, трапіўшы пад уладу таннай славы, зазнаўся, перастаў разумець інтарэсы простых людзей, а ў выніку страціў напрамак у жыцці.

Артыстка З. Свідуновіч, падкрэсліўшы ў Чаромушкінай яе прастату, сціпласць, сарамлівасць, зрабіла гэтыя рысы цэнтральнымі, а другія асаблівасці характару гераіні пакінула ў цяню. Чаромушкіна выглядае ў спектаклі прыніжаным і вартым спачування чалавекам. Але ў такім выпадку як жа яна магла зрабіць уражанне на Антона і дапамагчы яго душэўнаму пералому? Выканаўца ў гэтай ролі страціла пачуццё меры.

Артыстка А. Каменская выконвае ў спектаклі «Пасля разлукі» ролю настаўніцы Антаніны, якая ў складзе савецкай дэлегацыі прыязджае ў Францыю і трапляе там у складаныя акалічнасці. Надакучлівыя і прадажныя буржуазныя газетчыкі, тайныя агенты паліцыі імкнуцца скампраметаваць настаўніцу і дамагчыся, каб яна здрадзіла Радзіме. Антаніна перамагае ў гэтай барацьбе нямала цяжкасцей і нечаканасцей. Аднак артыстка А. Каменская, захапіўшыся паказам «стойкасці» і «пранікнёнасці» Антаніны, намалявала вобраз жанчыны, якая лёгка і спакойна парыруе любы выпад. Для яе няма нічога нечаканага, усіх людзей яна пазнае ў адзін момант, любую задачу рашае, не задумваючыся, неадкладна, хаця ўпершыню трапіла ў буржуазную краіну і аказалася ў такой складанай сітуацыі. Гэта парушае праўду характару і дзеяння. І зноў такі, гэта адбываецца таму, што артыстка ў даным выпадку парушыла пачуццё меры.

Для мастацкай праўды вобраза мае значэнне не толькі прынцыпова правільнае яго раскрыццё, але і кожная дэталь, якая можа раптам расквеціць вобраз, каб ён зайграў новымі фарбамі. Але тая ж самая дэталь, калі ёю карыстаюцца не да месца, можа пашкодзіць вобразу. У спектаклі «Без віны вінаватыя» акцёр Я. Кімберг у ролі Шмагі выкарыстоўвае такую акалічнасць. На грошы, падараваныя Кручынінай, Шмага купіў сабе новае паліто і ўпершыню з'яўляецца ў ім у тэатры. Шмага — Кімберг вельмі ганарыцца: цяпер ён не горшы за іншых. І тут жа глядач заўважае, што на паліто ў Шмагі на шнурочку матляецца ярлык магазіна. Гэта — добрая дэталь, дасціпная. Яна падкрэслівае радасць і задавальненне Шмагі, які адзеў абноўку і паспяшаўся пакрасавацца ў ёй, не заўважыўшы ніякага ярлыка. Але далей Шма-

(Заканчэнне на 2-й стар).

Заканчэнне. Пачатак у № 70 ад 5 верасня г. г.

Выдатна працуе на Гомельскай панчошна-трыкатажнай фабрыцы імя 8-га сакавіка капельшчыца камсамолка Валянціна Мухіна. У гонар XXII з'езда КПСС дзяўчына абавязалася выпусціць звыш плана пяць тысяч пар панчошна-шкарпэткавых вырабаў. Сваё слова яна цвёрда трымае, штодзённа выконвае норму выпрацоўкі не менш чым на 105 працэнтаў.

Фота Ю. ШЭЛІХІНА. (БЕЛТА).

Купалаўцы адкрываюць заслону

Заўтра пачынаецца 42-гі сезон Тэатра імя Янкі Купалы. Пачынаецца ён у дні небывалага палітычнага і працоўнага ўздыму працоўных Савецкай Беларусі, выкліканага падрыхтоўкай да XXII з'езда КПСС і XXV з'езда Кампартыі рэспублікі.

Вывучаючы праекты Праграмы і Статута Камуністычнай партыі Савецкага Саюза, акцёры, рэжысёры, мастакі, рабочыя цэхаў тэатра бачаць, якія вялікія і сур'ёзныя задачы стаяць цяпер па выхаванню будаўнікоў камуністычнага грамадства.

Перад намі, работнікамі мастацтва, адкрываюцца цікавыя перспектывы творчай дзейнасці. Мы павінны паказаць на сцэне больш хвалюючых вобразаў герояў-сучаснікаў, людзей новай сацыялістычнай эпохі. Гледачы хочуць бачыць спектаклі аб першых заваёўніках космасу, аб тых, хто будуе вялікія караблі-спадарожнікі, хто рухае далей наперад нашу індустрыю і сельскую гаспадарку.

Калектыў купалаўцаў гэтым летам гастраляваў на Віцебшчыне і Гродзеншчыне, паказваў спектаклі ў абласных і раённых цэнтрах рэспублікі, у калгасах і на новабудоўлях. У нашым гастрольным рэпертуары былі п'есы «Лявоніха на арбіце», «Выбачайце, калі ласка!», «Паўлінка», «Ён уцякае ад ночы», «Ліса і вінаград», «Забыты ўсімі» і інш. Апроч работы на стацыянары, тэатр правёў 40 выязных спектакляў у раёнах і калгасах, абслужыў больш 30 тысяч сельскіх гледачоў. Мы арганізоўвалі культпаходы, наладжвалі творчыя сустрэчы акцёраў з рабочымі фабрык і заводаў, працаўнікамі сацыялістычных палёў.

Мы не толькі паказвалі спектаклі, але і праводзілі семінары, метадычныя кансультацыі па тэатральнаму мастацтву для ўдзельнікаў мастацкай самадзейнасці. Гэтыя гастролі прынеслі калектыву многа новых яркіх уражанняў і дазволілі яшчэ лепш пазнаць жыццё працаўнікоў калгаснай вёскі.

Што ж новага пакажуць купалаўцы ў новым сезоне?

Яшчэ ў час гастрольных паездак рэжысёр В. Броўкін прыступіў да работы над новай п'есай І. Собалева «Гаспадар». Рыхтуючыся дастойна сустрэць XXII з'езд КПСС і XXV з'езд Кампартыі Беларусі, мы абавязаліся выпусціць спектаклі «Любоў, Надзея, Вера...» па п'есе П. Васілеўскага (рэжысёр-пастаноўшчык К. Саннікаў) і спектакль «Гаспадар».

9 верасня спектаклем «Лявоніха на арбіце» тэатр адкрывае заслону. Гэтымі ж днямі адбудзецца прэм'ера спектакля «Любоў, Надзея, Вера...». Спектакль раскажа пра маладых будаўнікоў, іх працоўныя справы, каханне і дружбу. Асноўны склад удзельнікаў спектакля—моладзь, якая з вялікім энтузіязмам працуе над стварэннем сцэнічных вобразаў нашых сучаснікаў.

У перыяд падрыхтоўкі да з'езду, у Мінску адбудзецца дэкада лепшых спектакляў на сучасную тэму. Калектыў купалаўцаў імкнецца да таго, каб стварыць высокаідэйныя і высокамастацкія спектаклі і завяваць права быць удзельнікам тэатральнай дэкады.

Па запрашэнню Крамлёўскага тэатра з 14 па 18 верасня купалаўцы са спектаклем «Лявоніха на арбіце» прымуць удзел у паказе сучасных спектакляў на маскоўскай сцэне.

У гэтым сезоне тэатр запланаваў пастаноўку п'есы Льва Талстога «Жывы труп» (рэжысёр І. Папоў), прэм'еру якой мяркуем выпусціць у снежні. Рэжысёр Л. Рахленка вядзе падрыхтоўку да пастаноўкі спектакля па п'есе Н. Хікмета «Дамоклаў меч», прысвечанай барацьбе за мір. У рэпертуар тэатра ўключана новая п'еса К. Сіманава «Чацвёрты».

Будуць адноўлены таксама спектаклі «Крамлёўскія куранты», «Трэцяя патэтычная» і «Алая кветачка».

Калі ў мінулым сезоне беларускія драматургі далі нам тры арыгінальныя п'есы, дык цяпер такіх п'ес мы не маем. Вось чаму мы звяртаемся з настойлівай просьбай да беларускіх драматургаў, каб яны больш актыўна пісалі для нашага тэатра. Рэпертуарны план на новы сезон яшчэ не сфармаваўся, і гледачы чакаюць ад тэатральнага калектыву і ад драматургаў рэспублікі новых твораў аб жыцці рэспублікі.

У лістападзе ў тэатры будзе праведзены конкурс акцёраў. Творчы калектыў папоўніцца новымі выканаўцамі.

Мы арганізуем вытворчую практыку для студэнтаў IV курса Мінскага тэатральна-мастацкага інстытута. Найбольш здольныя з іх у будучым стануць нашымі акцёрамі.

У сёлетнім сезоне купалаўцы значна пашыраць сувязь з рабочымі прадпрыемстваў, наладзяць выступленні акцёраў у цэхах фабрык і заводаў. Шырэй разгорнем пачатую ў мінулым годзе работу па правядзенню штотыднёвага дня тэатра на заводзе і штотыднёвага дня рабочых у нашым тэатры.

Па-ранейшаму купалаўцы будуць аказваць творчую дапамогу калектывам Ашмянскага, Барысаўскага і Мінскага аўтазаводскага народных тэатраў. Будзем практыкаваць паказ лепшых спектакляў народных тэатраў на сцэне нашага тэатра.

А. ТЭЛІЧАН, дырэктар Дзяржаўнага Акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы.

СЕЛЬСКІ ГЛЯДАЧ ЧАКАЕ

ШЫРОКАЕ абмеркаванне праблем развіцця народных тэатраў рэспублікі выклікала жывы водгук сярод рэжысёраў народных тэатраў і іншых дзеячоў тэатральнай культуры. У радзе артыкулаў, у прыватнасці, у артыкулах Ул. Стэльмаха, І. Сакольскага і М. Счансновіча, ставіліся актуальныя арганізацыйныя і творчыя пытанні.

Колькасць народных тэатраў няспынна расце. Іх у Беларусі ўжо два дзесяткі, і яны патрабуюць сістэматычнай увагі. Рэспубліканскі і абласныя дамы народнай творчасці, абласныя, а тым больш гарадскія і раённыя аддзелы культуры пакуль што дрэнна спраўляюцца з гэтай задачай. Мала клапоцяцца аб народных тэатрах Упраўленне культасветустаноў і Упраўленне па справах мастацтва Міністэрства культуры. І таму пытанне аб стварэнні ў сістэме міністэрства спецыяльнага органа, які б ажыццяўляў не толькі метадычнае кіраўніцтва, як прапануе Ул. Стэльмах, але і арганізацыйна-фінансавае кіраўніцтва тэатрамі, здаецца нам справай выключнай важнасці.

Не менш важнай задачай з'яўляецца падрыхтоўка кваліфікаваных рэжысёраў для народных тэатраў. Рэжысёрскія курсы ў Мінску існуюць. Але іх праграма і пастаноўка навучальнага працэсу не адпавядаюць патрабаванням народных тэатраў. Гэта—дзесяцімесячныя курсы, якія рыхтуюць кіраўнікоў сельскіх драмгурткоў. Падрыхтаваць паўнацэнных рэжысёраў для народных тэатраў яны, зразумела, не могуць. Для гэтага патрэбны двух-трохгадовыя курсы з павышанай праграмай, вытворчай практыкай, якую будучыя рэжысёры павінны праходзіць у прафесіянальных тэатрах. Толькі пры такіх умовах самадзейныя тэатры атрымаюць кваліфікаваных рэжысёраў і практычна падрыхтаваных кіраўнікоў.

Чакаюць вырашэння пытанні матэрыяльнага забеспячэння тэатраў. Ул. Стэльмах правільна прапануе адкрыць у Мінску магазін, дзе самадзейныя тэатры маглі б набыць парык, грым, бутафорыю, фарбы і іншыя неабходныя матэрыялы. Арганізацыю такога магазіна магло б узяць на сябе Беларускае тэатральнае таварыства. Мэтазгодна было б таксама стварыць пры таварыстве базу для пракату касцюмаў. Планавыя арганізацыі рэспублікі, відаць, маглі б выдзеліць Міністэрству культуры матэрыяльныя фонды для размеркавання паміж народнымі тэатрамі і самадзейнымі калектывамі па іх заяўках праз абласныя ўпраўленні культуры.

Многія кіраўнікі прадпрыемстваў і ўстаноў недаацэньваюць народныя тэатры, не разумеюць спецыфікі іх работы. Так, напрыклад, каб вызваліць артыстаў ад вячэрніх змен, неабходна ўмешвацца мясцовым партыйным органам. У гэтых адносінах заслугоўвае падтрымкі практыка Пінскага народнага тэатра, якому ўдалося станоўча вырашыць гэта пытанне.

ВЯЛІКУЮ ролю адыгрывае шэфства прафесіянальных калектываў над народнымі тэатрамі. Між тым, шэфская дапамога ажыццяўляецца ад выпадку да выпадку. А народным тэатрам неабходна сістэматычная творчая дапамога. Але ў прафесіянальных тэатрах ёсць свае планы і графікі, зрываць іх яны не маюць права, і іх спецыялісты могуць дапамагаць народным тэатрам толькі ў вольны ад работы час, а такая дапамога не будзе дастаткова плённай.

У гэтым сэнсе заслугоўвае ўвагі цікавы вопыт украінскіх прафесіянальных тэатраў, у штатах якіх прадугледжана адзінка—«рэжысёр-метадыст па самадзейнаму мастацтву». Думаецца, што ўкраінцы падышлі да вырашэння гэтага пытання больш удумліва, вылучыўшы для ажыццяўлення шэфскай дапамогі спецыяльнага работніка. Ён ажыццяўляе метадычнае кіраўніцтва падшэфнымі тэатрамі, дапамагае ім асабістай кансультацыяй, арганізуе лекцыі, даклады, сустрэчы і рэпетыцыі з удзелам вядучых акцёраў і рэжысёраў тэатра.

Такая форма творчай садружнасці паміж «шэфамі» і «спадарожнікамі», зразумела, больш эфектыўная, але і яна не можа замяніць сістэматычную і працяглую вучобу, так неабходную артыстам і некаторым рэжысёрам народных тэатраў. Каб авалодаць сцэнічнай мовай, пластыкай свайго цела, навучыцца добра грыміравацца, трэба доўга і ўпарта трэніравацца пад кіраўніцтвам вопытнага спецыяліста. Таму правільна робяць тыя рэжысёры, якія ўвялі ў практыку сістэматычныя заняткі па сцэнічнаму майстэрству.

Мне здаецца артыстам-аматарам у навучанні іх сцэнічнаму майстэрству магло б дапамагаць Беларускае тэатральнае таварыства. Мэтазгодна стварыць пры таварыстве брыгады ў складзе рэжысёра, мастака і грымёра, якія б праводзілі па пэўнай праграме курсы сцэнічнага майстэрства на месцах. Гэтыя брыгады маглі б на працягу года абслужыць усе народныя тэатры рэспублікі, што прынесла б ім вялікую карысць.

У дыскусіі адзначаецца таксама цікавая ініцыятыва Брэсцкага абласнога тэатра імя ЛКСМБ па абмену гастралёрамі з Пінскім народным тэатрам. Такая форма творчай садружнасці паміж прафесіянальным і народным тэатрамі карысная для абодвух бакоў. Але ўсё ж яна носіць больш дэкларатыўны, чым дзелавы характар. Артыстаў-прафесіяналаў лёгка ўвесці ў спектакль народнага тэатра. Артыстам-аматарам значна цяжэй выступаць з адной рэпетыцыі, у новых дэкарацыях, новых мізансцэнах і з новымі партнёрамі. Іншая справа, калі б аматары ўводзіліся ў прафесіянальны спектакль не з адной, а, скажам, з дзесяці рэпетыцый. Гэта, бясспрэчна, прынесла б большую карысць, узбагаціўшы сцэнічны вопыт артыстаў-аматараў. На жаль, гэта цяжка ажыццявіць на практыцы.

УРАЗМОВЕ намеціліся, як мне здаецца, два прынцыпова новыя цікавыя пытанні. Гэта праблемы рэпертуару і «тэатра адчыненых дзвярэй». Ул. Стэльмах прыходзіць да вываду, што ўсё большае месца ў рэпертуары народных тэатраў займаюць п'есы беларускіх драматургаў. І гэта зусім заканамерна. Народным тэатрам асабліва блізкія п'есы, напісаныя на беларускім матэрыяле. Таму ён ставіць пытанне аб мэтазгоднасці надання народным тэатрам права самастойна дамаўляцца з аўтарамі, заказваць ім п'есы з улікам спецыфікі тэатра з захаваннем за ім права першай пастаноўкі. Гэта будзе садзейнічаць выяўленню творчай ініцыятывы калектываў народных тэатраў і паслужыць стымулам у іх ідэйна-мастацкім развіцці.

Самадзейнасць? Так. Але на прафесіянальным узроўні

Цікавае пытанне аб «тэатрах адчыненых дзвярэй». Пінчане не ўпершыню радуюць грамадскасць сваёй творчай ініцыятывай. Вось і цяпер рэжысёр Пінскага народнага тэатра І. Сакольскі выступае з новай прапановай. «Мы хочам,—піша ён,—зрабіць наш тэатр тэатрам «адчыненых дзвярэй» і зусім адмовіцца ад платных спектакляў».

Прапанову І. Сакольскага падтрымлівае і развівае рэжысёр Баранавіцкага народнага тэатра М. Счансновіч.

Тэатр «адчыненых дзвярэй» — гэта смелы крок у тэатр будучага. Праўда, І. Сакольскі не тлумачыць, з якіх сродкаў, пры бясплатных спектаклях, будуць аплачвацца штатныя адзінкі і пастановачныя выдаткі народнага тэатра. Але на гэтае пытанне адказвае М. Счансновіч. Ён думае, што сціплы бюджэт народнага тэатра мог бы ствараацца за кошт адлічэнняў з дырэктарскіх і культурных фондаў прадпрыемстваў, прафсаюзных, кааператыўных і іншых грамадскіх арганізацый.

Зразумела, пытанне, узнятае кіраўнікамі Пінскага і Баранавіцкага народных тэатраў, патрабуе стараннага вывучэння. Але сама пастаноўка праблемы «народнага тэатра адчыненых дзвярэй» цікавая сваёй прынцыповай навізной.

ХОЧАЦЦА больш падрабязна спыніцца на пытанні «тэатра адчыненых дзвярэй». Мы маем на ўвазе планавыя спектаклі для масавых сельскіх гледачоў.

Калі гарадскі глядач мае магчымасць выбіраць куды пайсці—у тэатр, кіно, цырк, на канцэрт або ў оперу,—дык для сельскага застаецца ў асноўным кінаперасоўка або выступленні самадзейных гурткоў.

Жыхарам вёскі даводзіцца яшчэ бачыць нямнога спектакляў. Праўда, абласныя тэатры вядуць некаторую работу ў гэтым кірунку. Але іх пастаноўкі разлічаны на стацыянар, непрыстасаваны да сцэнічных пляцовак многіх сельскіх клубаў. Таму выязныя спектаклі абмяжоўваюцца, як правіла, раённымі цэнтрамі і вялікімі калгаснымі клубамі. І толькі летам абласныя тэатры на працягу месяца абслугоўваюць глыбінныя калгасныя цэнтры.

Зразумела, выязныя спектаклі прафесіянальных тэатраў, спектаклі народных тэатраў, дзе яны ёсць, пастаноўкі сельскай самадзейнасці значна памагаюць справе. Але гэтага мала.

Звернемся да лічбаў. Брэсцкі абласны тэатр за лепшае абслугоўванне сельскага гледача заваяваў у 1960 годзе першынство ў рэспубліцы. Ён паказаў за год у сельскіх раёнах вобласці 156 спектакляў, на якіх было больш 50 тысяч гледачоў. Гэта складае, прыкладна, 8 працэнтаў агульнай колькасці дарослага насельніцтва вобласці. Інакш кажучы, на кожныя 100 чалавек сельскага насельніцтва ва ўзросце ад 16 год і вышэй прыпадае толькі 7 разавых наведванняў тэатра за год.

Калі ж дадаць яшчэ 18 выязных спектакляў Баранавіцкага народнага тэатра, што абслужыў 3 530 чалавек, і 14 выязных спектакляў Пінскага народнага тэатра, якія наведала 5 200 чалавек, то гэта складзе яшчэ 1,5%. Такім чынам у 1960 годзе на 100 чалавек дарослых гледачоў прыпадае 8-9 чалавек, якім пашанцавала адзін раз у год паглядзець спектакль прафесіянальнага або народнага тэатра.

Тлумачыцца гэта тым, што добрая палавіна спектакляў паказвалася ў раённых цэнтрах і гарадскіх пасёлках і толькі каля паловы ўсіх выязных спектакляў—у калгасах і саўгасах.

Але эпізадычнымі спектаклямі сельскага гледача ўжо нельга задаволіць. Патрэбны планамерныя, паўнацэнныя і рэгулярныя паказы не толькі ў раённых цэнтрах, але і ў глыбінных пунктах, патрэбна не толькі самадзейнасць, але і прафесіянальная тэатральная культура.

Наспеў момант, калі трэба, відаць, вырашаць пытанне аб спецыяльным тэатры для сельскага гледача.

У якой жа форме і на якіх асновах можна было б арганізаваць такі тэатр?

Ён павінен быць, на маю думку, перасоўным, мець свой стацыянар і матэрыяльную базу. Спектаклі па сваёй партатыўнасці мусяць быць прыстасаваны да ўмоў сельскіх клубаў, а рэпертуар — складацца з многаактовых п'ес, а таксама з праграм малых форм для паказу ў брыгадах, на фермах і палявых станах.

Па маштабу сваёй дзейнасці тэатр можа быць раённым, міжраённым і нават абласным, у залежнасці ад мясцовых умоў. Планавыя закрытыя спектаклі тэатра для арганізаванага гледача павінны быць бясплатныя, адкрытыя—платныя.

Хто ж будзе фінансаваць тэатры з бясплатнымі спектаклямі? Калі арганізацыю іх разглядаць як сістэму, а толькі так і трэба разглядаць,—то іх па рэспубліцы ўзнікнуць дзесяткі. Зразумела, што Міністэрства культуры ўзяць такія тэатры на дзяржаўны бюджэт не зможа. Фінансаваннем іх павінны заняцца калгасы і спажывецкія кааператывы. Яны маюць спецыяльныя фонды на культурна-асветную работу, якія часта выдаткоўваюцца не па прызначэнню або проста застаюцца нявыкарыстанымі.

Калі кожны калгас за кошт сваіх непадзельных фондаў можа будаваць школы, бальніцы, яслі, бібліятэкі, клубы, лазні і іншыя культурна-бытавыя ўстановы, то чаму ён не можа супольна з іншымі калгасамі і спажывецкімі кааператывамі ўдзельнічаць у стварэнні калгасна-кааператыўнага бясплатнага тэатра для членаў калгасаў і сельпо?

Пытанне аб сельскіх тэатрах не новае. У 20-30-х гадах у нас былі так званыя калгасна-саўгасныя тэатры. Але тады калгасы і саўгасы былі яшчэ надта слабыя, і ўтрыманне такіх тэатраў дзяржава брала на свой кошт. Цяпер іншая рэч. Нашы калгасы і спажывецкія кааператывы ператварыліся ў магутныя грамадска-гаспадарчыя арганізацыі. Праектам Праграмы партыі прадугледжваецца перадача раду дзяржаўных функцый грамадскім арганізацыям. Дык чаму б калгасам, райспажыўсаюзам і сельпо не ўзяць на сябе функцыі тэатральнага абслугоўвання сваіх членаў шляхам стварэння такога калгасна-кааператыўнага тэатра? Вопыт стварэння міжкалгасных будаўнічых аб'яднанняў, санаторыяў і дамоў адпачынку сябе апраўдаў. Мэтазгодна гэты кааператыўны метад прымяніць і ў культурна-масавай рабоце.

Такі калгасна-кааператыўны «тэатр адчыненых дзвярэй» павінен дзейнічаць на падставе пэўнага палажэння, карыстацца правамі юрыдычнай асобы, мець свой разліковы рахунак і свае органы кіравання. Пайшчыкамі тэатральнага кааператыўнага аб'яднання могуць быць усе калгасы, саўгасы, райспажыўсаюзы, сельпо, прафсаюзы і іншыя арганізацыі ў радыусе яго дзеянняў. На чале тэатра павінен стаяць мастацкі кіраўнік, які адначасова распараджаецца крэдытамі і дае справаздачу саветам упаўнаважаных. Гэты савет прызначае мастацкага кіраўніка, зацвярджае вытворча-фінансавыя планы і забяспечвае бесперабойнае фінансаванне тэатра згодна з зацверджаным планам і каштарысам.

Закрытыя спектаклі для арганізаванага гледача (для пайшчыкаў) даюцца бясплатна, за кошт узносаў, устаноўленых у парадку фінансавання тэатра. Дзякуючы гэтаму спектаклі заўсёды будуць забяспечаны гледачамі, а кіраўніцтва тэатра можа без рызыкі складаць рэпертуар і ў той жа час мець цвёрды гарантаваны бюджэт. «Касавыя меркаванні» не будуць уплываць на творчыя планы, і тэатр будзе добрасумленна выконваць сваю грамадска-выхаваўчую функцыю. Акрамя закрытых спектакляў для пайшчыкаў, тэатр можа даваць і адкрытыя платныя спектаклі для ўмацавання сваёй фінансавай базы. Нарэшце, паралельна з абслугоўваннем гледача, тэатр будзе аказваць пастаянную практычную і метадычную дапамогу калектывам мастацкай самадзейнасці, што з'явіцца вялікім стымулам у развіцці самадзейнага драматычнага мастацтва.

Могуць запытацца—ці не будзе такі тэатр дубліраваць абласныя прафесіянальныя і самадзейныя народныя тэатры?

Папярэднія лічбы паказалі, што нават перадавы па абслугоўванню сяла прафесіянальны тэатр пры ўдзеле двух народных тэатраў здольны абслужыць не больш дзесяці працэнтаў сельскага насельніцтва, не гаворачы ўжо аб юных гледачах, якія наогул застаюцца па-за ўвагай.

Хто ж будзе абслугоўваць астатнія 90 працэнтаў сельскага гледача? Перад калгасамі і саўгасамі стаяць не толькі задачы далейшага павелічэння вытворчасці сельскагаспадарчых прадуктаў. Перад імі ўзніклі задачы рэзкага ўзняцця культуры працаўнікоў усімі даступнымі сродкамі, у тым ліку сродкамі тэатральнага мастацтва.

БУРНЫ РОСТ народных тэатраў за апошнія гады — з'ява, безумоўна, прагрэсіўная, якая сведчыць аб велізарным імкненні нашага народа да непасрэднага ўдзелу ў мастацкай творчасці. Але вялікія задачы планавага тэатральнага абслугоўвання сельскага насельніцтва выканаць народным тэатрам не пад сілу.

У палажэнні аб народных тэатрах прадугледжваецца, што акцёры-аматары не павінны займацца ў спектаклях больш 4-5 разоў у месяц, каб гэта не адбівалася адмоўна як на іх асноўнай рабоце, так і на якасці спектакляў. Калі ж гэтыя нормы парушаюцца, народныя тэатры даюць па 10-15 і больш платных спектакляў у месяц ды яшчэ выязджаюць у працяглыя гастрольныя паездкі — гэта непазбежна прыводзіць да скажэння іх сутнасці, зніжае ідэйна-мастацкі ўзровень спектакляў і нават прыносіць шкоду дзяржаве.

Ні па сваёй «канстытуцыі», ні па сваёй структуры народны тэатр не здолее замяніць сабой калгасна-кааператыўны тэатр, які будуецца на прафесіянальнай аснове. Кожны з гэтых тэатраў мае сваю спецыфіку і свае задачы. І ні аб якім дубліраванні або падмене тут не можа быць і размовы. Яны могуць і павінны існаваць паралельна, ідучы кожны сваім шляхам да адзінай мэты—ідэйна-эстэтычнага выхавання народа.

Ва ўмовах Беларусі добрым папярэднікам калгасна-кааператыўнага тэатра з'яўляецца Бабруйскі перасоўны тэатр. У 1960 годзе ён з 350 спектакляў 50 даў на стацыянары і каля 300 спектакляў паказаў на сяле. Праўда, Бабруйскі тэатр існуе на гаспадарчым разліку і абслугоўвае калгасную аўдыторыю платнымі спектаклямі. Але яго станоўчая практыка служыць пераканальным сведчаннем таму, якой раднасай падзеяй для калгаснага гледача з'явіліся б бясплатныя спектаклі «калгасна-кааператыўных тэатраў адчыненых дзвярэй».

Кожнае новае пачынанне патрабуе ініцыятывы і смеласці. Але праца энтузіястаў, разведчыкаў будучага, укладзеная ў арганізацыю такога сельскага тэатра новага тыпу, вельмі хутка прынясе плён.

Сельскі глядач чакае свайго тэатра.

Арк. СУРСКІ,
мастацтвазнаўца.

Брэст.

Наступнае слова ў абмеркаванні праблем развіцця тэатральнай самадзейнасці мае артыстка народнага тэатра, мастацкі кіраўнік Баранавіцкага гарадскога Дома культуры А. Абрашкевіч.

Уладзімір Паўлавіч Цяслюк каля 30 год працуе ў кіно. Гэта адзін з лепшых кінааператараў Мінскай кінастудыі дакументальных і навукова-папулярных фільмаў. Свой багаты вопыт ён перадае свайму сыну Уладзіміру—асістэнту II-й катэгорыі, які вырашыў працягваць справу свайго бацькі. Бацька і сын сумесна з кінарэжысёрам Раісай Дзодзіевай працуюць цяпер над стварэннем навукова-папулярнага кінанарыса «Медыцынскае абслугоўванне жанчын», які хутка выйдзе на экраны рэспублікі.
НА ЗДЫМКУ (злева направа): кінарэжысёр Р. Дзодзіева, кінааператар Ул. П. Цяслюк і асістэнт кінааператара Ул. Ул. Цяслюк.

Фота С. АНАНКІ.

Марыс Тарэз мінскім чытачам

У бібліятэцы № 1 Кастрычніцкага раёна адбылася канферэнцыя чытачоў па кнізе Марыса Тарэза «Я сын працоўнага народа». Чытачы напісалі аўтару пісьмо. Яны расказалі аб дружбе, якая звязвае народы Савецкага Саюза з народам Францыі, аб барацьбе нашай Радзімы за мір, вялікіх сацыялістычных пераўтварэннях, якія адбыліся ў Беларусі за гады Савецкай улады. Мінчане запрасілі таварыша Тарэза наведаць сталіцу рэспублікі.

У адказе на імя чытачоў бібліятэкі Марыс Тарэз напісаў:

«Дарагія таварышы! Дзякую вам за ваша цёплае сяброўскае пісьмо. Цяпер я не займаюся літаратурнай дзейнасцю, а пішу толькі палітычныя артыкулы і брашуры.

Жадаю вам, дарагія таварышы, самых вялікіх поспехаў у ажыццяўленні Праграмы будаўніцтва камуністычнага грамадства, прадстаўленай на абмеркаванне будучага з'езда КПСС. Я ўпэўнены, што народы ўсяго свету на чале з вялікім савецкім народам здолеюць адстаяць мір.

З братэрскім камуністычным прывітаннем

Марыс ТАРЭЗ».

ПЛЁН ТВОРЧАЙ ДРУЖБЫ

У кожнага кампазітара ёсць свой любімы музычны жанр, які яму найбольш па душы і да якога ён часцей за ўсё звяртаецца, калі ўзнікаюць новыя творчыя задумы. Беларускі кампазітар Д. Камінскі любіць больш пісаць інструментальную музыку, у тым ліку творы для Дзяржаўнага народнага аркестра БССР. Іменна гэтаму аўтару калектыў аркестра абавязаны стварэннем першых вялікіх канцэртных твораў для цымбал.

Многа год Д. Камінскі падтрымлівае творчыя сувязі з вядучым музычным калектывам рэспублікі. Ён добра вывучыў беларускія народныя інструменты, іх дыяпазон і тэмбравае гучанне. Таму яго музыка вылучаецца навізной і віртуознасцю, багатымі меладычнымі і гарманічнымі фарбамі. Слухачы далі станоўчую ацэнку творам кампазітара для народнага аркестра, сярод якіх можна назваць Канцэрт для цымбал, «Беларускую рапсодыю», «Беларускія напевы», тры уверцюры і іншыя.

У гонар XXII з'езда нашай партыі Д. Камінскі абавязаўся напісаць чацвёртую па ліку уверцюру. І вось нядаўна кампазітар прынёс у аркестр ужо гатовы твор у клавіры, каб пазнаёміць з ім мастацкага кіраўніка, народнага артыста рэспублікі І. Жыновіча і дырыжора В. Барсава. Уверцюра спадабалася. Пасля яе інструментоўкі аркестр пачне развучваць новы музычны твор.

Уверцюра напісана на аснове беларускіх народна-песенных інтанацый і папевак.

На здымку адлюстраваны момант, калі Д. Камінскі іграе сваю уверцюру мастацкаму кіраўніку аркестра І. Жыновічу і дырыжору В. Барсаву.

Фота М. РУБІНШТЭЙНА.

З ВЫСОКАЙ ТРЫБУНЫ

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.).

га выходзіць і прыходзіць, зноў выходзіць і прыходзіць, а ярлык усё мятляецца. І ўжо дэталь перашкаджае вобразу, адцягвае ўвагу гледача.

Пачуццё меры павінна захоўвацца ва ўсім: ад дэталі да спектакля ў цэлым. Тут немалое значэнне мае і працягласць спектакля. На адкрыцці гастролей Гродзенскага тэатра мы ўбачылі ўвогуле добры спектакль «Салдаты», але ён занадта расцягнены. У выніку прыкметна зніжалася яго мастацкае ўздзеянне на гледача. Залішне доўгі таксама і трэці акт спектакля «Тры таварышы», асабліва сцэны хваробы і смерці Патрыцыі. Калі б гэтыя сцэны былі больш лаканічнымі, спектакль толькі выйграў бы.

МАЙСТЭРСТВА ЎВАСАБЛЕННЯ

Знаёмства з абласнымі тэатрамі прынесла шмат радасці гледачам. Яны сустрэліся з яркімі акцёрскімі індывідуальнасцямі, з многімі мастацкі цікавымі, арыгінальнымі вобразамі.

Калі глядзіш адзін за адным многа спектакляў, часам цяжка адразу ацаніць работу таго ці іншага акцёра, таму што новае, больш свежае ўражанне часта бывае мацнейшым. Але вось мінае некаторы час і, успамінаючы ўбачанае, пачынаеш больш выразна ўяўляць сабе значэнне той ці іншай работы.

Добра запомніліся яркія, выразныя характары, створаныя акцёрамі Н. Камінскай (Кет — «Востраў Афрадзіты» і Клава — «Лявоніха на арбіце»), М. Кавязінай (Баранеса—«Тапаз»), А. Каменскім (Бадзяга—«Зімовая казка»), Г. Дубавым (Гога — «Салдаты»), В. Грачынскім (Забеспячэнец — «Салдаты»), В. Касценка (Лёха — «Юнацтва маё»). Усім ім уласціва адна добрая якасць — сапраўдная тэатральнасць.

Кет з «Вострава Афрадзіты» — маладая англічанка-арыстакратка, якая паступова становіцца на шлях сваіх бацькоў-каланізатараў. Адзін з герояў п'есы называе яе хамелеонам. Артыстка Н. Камінская, зрабіўшы асноўнымі рысамі характару Кет прыстасаванне да акалічнасцей, хуткую зменлівасць у поглядах і адносінах да людзей, намалявала сапраўды яркі вобраз хамелеона. Лёгкасць, пластычнасць, вастрыня формы, уласцівыя творчасці Н. Камінскай, у гэтым вобразе праявіліся асабліва ярка.

Вельмі добра паказала сябе Н. Камінская і ў ролі Клавы («Лявоніха на арбіце»). Гэты вобраз настолькі ж удалы, наколькі і нечаканы ў рэпертуары актрысы. Вонкавае аблічча Клавы (нос бульбінаю, вострыя, хітраватыя вочкі, ліслівая ўсмешка) на дзіва добра гарманіруе з унутранай абмежаванасцю, прымітыўнасцю інтарэсаў і імкненняў гэтай жанчыны.

Артыстка М. Кавязіна мае за плячыма багаты вопыт у стварэнні жывых, праўдзівых і яркіх характараў. Яна яшчэ раз пацвердзіла сваё майстэрства ў эпізадычнай ролі Баранесы («Тапаз»). Баранеса прыходзіць у пансіянат патрабаваць, каб яе невуку-сыну павысілі ацэнкі. Выхваляючыся сваім паходжаннем, не тоячы панскай пагарды да ўсіх навокал, яна ў той жа час не заўважае, што яе сын самы сапраўдны дэгенерат.

Сапраўднае задавальненне прынесла выступленне А. Каменскага ў ролі бадзягі Аўтоліка («Зімовая казка»). Кожнае слова, кожны жэст гэтага прайдзісвета з вялікай дарогі падкрэслена тэатральныя і разам з тым поўныя праўдзівасці. Гэта — сапраўды шэкспіраўскі вобраз.

Многа цеплыні і наіўнасці ў вобразе Гогі («Салдаты») — маладога чалавека, заўсёды вясёлага і радаснага, хоць жыццё не вельмі песціць яго. У яго ролі Г. Дубаў паказаў уменне карыстацца вострымі, сцэнічна выразнымі прыёмамі.

Ролю Забеспячэнца ў спектаклі «Салдаты» выконвае В. Грачынскі. Цяжка паверыць, што гэта сцэнічны вобраз, а не сапраўдны чалавек з гушчы жыцця — настолькі ён натуральны і разам з тым каларытны. У ім многа жыццёвай і сцэнічнай праўды.

Вельмі трапна прыкмеціў і псіхалагічна тонка перадаў характар свайго героя Лёхі («Юнацтва маё») акцёр В. Касценка. Ён паказаў не ў меру задзірыстага, але, па сутнасці, добрага хлопца, які ні з кім не можа ўжыцца і цяжка паддаецца ўздзеянню калектыву.

Многім акцёрам Гомельскага і Гродзенскага тэатраў уласціва глыбокае разуменне народных характараў. Тут можна было б прывесці даволі многа прыкладаў.

Лявон у выкананні М. Цурбакова («Лявоніха на арбіце») — сакавітая, каларытная фігура чалавека з народа, з сялянскага асяроддзя. Гэта добра відаць не толькі ў вонкавым абліччы Лявона, але і ў яго псіхіцы, адносінах да людзей, да рэчаў, наогул да жыцця. Лявон — Цурбакоў — чалавек з толькі яму ўласцівымі індывідуальнымі асаблівасцямі і разам з тым рысамі, уласцівымі асяроддзю, што нарадзіла яго.

Гэтыя ж якасці, але, зразумела, у кожным асобным выпадку пасвойму, праяўляюцца і ў вобразах, створаных акцёрамі В. Іёнавым (старшына Лбоў — «Салдаты»), А. Бірычэўскі (Хвядос — «Дзеля сваіх бліжніх», Ігнат Фаміч — «Юнацтва маё»), С. Храмцовым (Міліцыянер — «Салдаты») і інш.

Глядач толькі тады да канца паверыць сцэнічнаму герою, калі той і дзейнічае і гаворыць так, як жывы чалавек з пэўным характарам у адпаведнай сітуацыі. Іменна гэтымі рысамі вызначаецца вобраз Лізы, маці двух дарослых сыноў, створаны артысткай Н. Карнеевай у спектаклі «Страчаны сын». Ліза — Карнеева — чулая, мяккая, уся ў хатніх клопатах, у яе паводзінах і ўнутраным стане усё вельмі натуральна.

Псіхалагічна правільна, пераканальна і па-мастацку ярка вырашаны акцёрам Н. Маліноўскім вобраз Глуздакова («Лявоніха на арбіце»). Мы ўбачылі чалавека стомленага, пастарэлага і бездапаможнага як кіраўніка. Акцёр умела, без утрыроўкі, карыстаецца сродкамі сатырычнага завастрэння рысаў характару Глуздакова. Гэта робіць вобраз тыповым.

Майстэрства пераўвасаблення паказаў акцёр Гродзенскага тэатра С. Аляксандраў. Мы бачылі яго ў ролях камандзіра Аляксея Таранава («Салдаты»), прыстасаванца і прадажнага дзялка Мюшэ («Тапаз»), дабрадушнага гаспадара шынка Альфонса («Тры таварышы»). У кожным выпадку вобразы вельмі не падобныя адзін на аднаго. Нават цяжка паверыць у тое, што перад намі адзін і той жа выканаўца.

Створаныя артысткай А. Каменскай вобразы авантурысткі Серафімы («Кветкі жывыя») і літаратурнага работніка Ірыны Аляксандраўны («Страчаны сын») надзелены многімі яркімі рысамі. Ні адна з гэтых рысаў не паўтараецца. Гэта сведчыць аб разнастайнасці ўнутраных і вонкавых выразных сродкаў, якімі карыстаецца актрыса.

Шмат хвілін сапраўднага эстэтычнага задавальнення прынесла гледачу сваёй ігрой маладая артыстка Т. Шашкіна. Яе Люба («Салдаты») і Патрыцыя («Тры таварышы») поўныя прывабнасці, маладосці, чысціні, яны псіхалагічна глыбокія і духоўна багатыя. А галоўнае, што ўласціва актрысе і што вызначае яе поспех, гэта — выключная шчырасць у раскрыцці пачуццяў.

Як бачым, у рабоце Гомельскага і Гродзенскага тэатраў ёсць нямала і недахопаў і ўдач. Калі калектывы ўдумліва, не спяшаючыся, глыбока разбяруцца ва ўсім тым добрым, чаго яны дасягнулі, і самакрытычна, сур'ёзна прааналізуюць свае недахопы, дык можна быць упэўненымі, што іх спектаклі ў новым тэатральным сезоне будуць яшчэ больш дасканалыя і завершаныя.

* * *

Савецкі тэатр з'яўляецца школай выхавання народа. Каб апраўдаць гэтае прызначэнне, дзеячы сцэнічнага мастацтва павінны глыбока пранікнуцца інтарэсамі народа, яго справамі, добра разумець і адчуваць характар савецкага чалавека.

Асаблівa ўзрастае адказнасць тэатраў у нашы дні, калі ўвесь наш народ прыступіў да выканання сваёй вялікай гістарычнай місіі — пабудовы камуністычнага грамадства.

У праекце Праграмы Камуністычнай партыі Савецкага Саюза з гранічнай яснасцю вызначана галоўная лінія ў развіцці літаратуры і мастацтва. Гэтая лінія — «умацаванне сувязей з жыццём народа, праўдзівае і высокамастацкае адлюстраванне багацця і мнагастайнасці сацыялістычнай рэчаіснасці, натхнёны і яркі паказ новага, сапраўды камуністычнага, і выкрыццё ўсяго таго, што перашкаджае руху грамадства наперад».

У праекце Праграмы выкладзен маральны кодэкс будаўніка камунізма, які ўключае ў сябе такія прынцыпы, як адданасць справе камунізма, любоў да сацыялістычнай Радзімы, добрасумленная праца на карысць грамадства, калектывізм і таварыская ўзаемадапамога, гуманныя адносіны і ўзаемная павага паміж людзьмі, дружба і братэрства ўсіх народаў СССР, непрымірымасць да ворагаў камунізма, справы міру і свабоды народаў і рад іншых. Па сутнасці, гэта—праграма творчай дзейнасці работнікаў мастацтва, якія дапамагаюць партыі ў выхаванні народа. Відавочна, што тэатр будзе сапраўды сучасным і неабходным народу, калі ён здолее мастацкімі сродкамі ўвасобіць ідэі, пастаўленыя ў маральным кодэксе.

Каб паспяхова справіцца з гэтай задачай, тэатры павінны яшчэ і яшчэ раз перагледзець характар, канкрэтныя прынцыпы сваёй работы, павысіць патрабавальнасць да рэпертуару, больш сур'ёзна працаваць над павышэннем узроўню мастацтва акцёраў, рэжысёраў, мастакоў і не дапускаць ніякіх кампрамісаў, якія адмоўна ўплываюць на ідэйна-мастацкі ўзровень спектакляў.

Тэатр, гэтая высокая трыбуна, якая прадастаўлена дзеячам савецкага сцэнічнага мастацтва, павінна быць выкарыстана ў інтарэсах народа на поўную сілу.

ПАСЛЯ ТАГО, ЯК ВЫСТУПІЛА ГАЗЕТА

10 сакавіка г. г. наша газета надрукавала артыкул В. Шацілы «У дарослых — сямігадзінны рабочы дзень. А ў школьніка?» У нумары за 28 сакавіка газета змясціла водгукі на гэты артыкул работнікаў Беларускага навукова-даследчага санітарна-гігіенічнага інстытута П. Астапені, П. Ізбавіцелева, Д. Ляшчынскага і настаўніка Абчугскай сярэдняй школы Крупскага раёна І. Рабкова.

Намеснік міністра асветы БССР С. Умрэйка паведаміў рэдакцыі, што артыкул В. Шацілы абмяркоўваўся на вытворчай нарадзе супрацоўнікаў Упраўлення школ міністэрства. Пытанні, якія ўзняты ў гэтым артыкуле, прызнаны важнымі і своечасовымі.

У вучэбным плане школ на бягучы навучальны год тыднёвая вучэбная нагрузка вучняў пятых і шостых класаў скарачаецца на адну гадзіну ў тыдзень.

Міністэрства асветы разам з Міністэрствам аховы здароўя БССР распрацавалі мерапрыемствы аб паступовай ліквідацыі многазменнасці заняткаў у школах, аб паляпшэнні сродкаў вентыляцыі, аб вырабе школьнай мэблі, аб паляпшэнні медыцынскага абслугоўвання школьнікаў і інш. Праект пастановы па гэтых пытаннях уносіцца на разгляд Савета Міністраў БССР.

Распрацавана і даведзена да кожнай школы Палажэнне аб рабоце вучнёўскіх вытворчых брыгад, дзе ўказваецца, колькі часу павінен вучань затрачваць на розныя віды працы, вызначаны рэжым і нагрузка вучняў.

Вядзецца далейшая работа па ўдасканаленню праграм, вучэбных планаў і складанню новых падручнікаў. Да гэтай работы прыцягнуты лепшыя настаўнікі рэспублікі.

НА ШЫРОКІХ ШЛЯХАХ ГІСТОРЫІ

Гістарызм твора не вызначаецца дакументальнасцю матэрыялу, хоць гэта, бясспрэчна, узмацняе гістарычную верагоднасць апісання. Гістарызм лепшых твораў — у яркай і пераканаўчай матываванасці канкрэтных сувязей кожнай дэталі з'явы ва ўсіх яе дэталях з іншымі з'явамі, чаму творы і набываюць значэнне шырокіх карцін гістарычна праўдзівага жыцця. Сапраўдны гістарызм мастацкага мыслення — гэта ўменні пісьменніка адлюстроўваць жыццё народа і сваіх герояў у поўнай адпаведнасці з аб'ектыўным ходам гістарычнага працэсу, будаваць твор галоўным чынам не на выпадковых, а на сацыяльна заматываваных канфліктах.

М. Лобан напісаў раман «На парозе будучыні» («Полымя» № 7)—твор на гісторыка-рэвалюцыйную тэму. На прыкладзе жыцця адной беларускай вёскі ў перыяд ад першай рускай рэвалюцыі да Вялікага Кастрычніка пісьменнік паказвае тыя цяжкія шляхі, якімі ішлі забітыя, адсталыя сялянскія масы да бальшавіцкай праўды, гаворыць пра выспяванне рэвалюцыйнай свядомасці народных мас.

Яшчэ задоўга да рэвалюцыі 1905 года пачаў службу ў графа Відацкага ляснік Ільюк Шэмет. Дзівакаваты Ільюк стараўся верай і праўдай служыць графу, гатовы быў знішчыць усякага, хто асмеліцца ўзняць сякеру на графскае дрэўца. За мізэрную плату ён працуе дзень і ноч, у ім не абудзілася ні пачуццё чалавечай годнасці, ні хоць бы стыхійны пратэст. І загінуў верны панскі служака ад рукі сваіх жа вясковых сялян у бурныя дні першай рускай рэвалюцыі. Стыхійны пратэст выспявае ў свядомасці яго сына Якава Шэмета. Але і ён не можа разабрацца ў віхурных падзеях імперыялістычнай вайны. Трагічна закончылася жыццё Якава. Выпадкова ён стаў сведкам злачынства вясковых кулакоў, і яны да смерці збілі яго. Якаў страціў розум. Смерць яго сімвалічная: ён трапіў пад колы карэты графіні Відацкай, калі тая ўцякала са свайго маёнтка напярэдадні Кастрычніка. Якаў не падняўся да свядомага пратэсту, да барацьбы, застаўся ў баку ад асноўнага гістарычнага шляху, у баку ад класавай барацьбы. На гэты шлях ступае яго сын Андрэй — прадстаўнік трэцяга пакалення Шэметаў.

Шчыра і проста, з адценнем горкага гумару апісваецца гаротнае дзяцінства дзяцей Якава: «Гадавалася ў Якава трое сыноў: большы быў Мацвей, за ім праз два гады ішоў Андрэй, а яшчэ праз два — Лукаш. Вялікага клопату Якаў не меў, гадуючы іх: раніцай Якавіха высыпала на стол чыгун-вядзёрнік бульбы ў мундзірах, налівала міску малака — садзіцеся і ешце. Тут не было таго, каб хто каго падганяў або чакаў. Усё, што ўхопіш, тваё, а не патрапіш ухапіць — галодны будзеш. Калі яшчэ той кубак малака будзе вечарам». Уражлівая натура Андрэя, жвавага і гарэзлівага хлапчука-свавольніка, балюча рэагавала на дзікія праявы жыцця, на ўсё фальшывае і жорсткае. З сапраўдным паэтычным пранікненнем у псіхалогію дванаццацігадовага хлопчыка М. Лобан апісвае адносіны Андрэя да сваёй настаўніцы Раісы Барташэвіч, якую ён бачыў у наіўна-рамантычным святле. Тонка перадаецца і бура ў душы хлопчыка, калі выявілася, што яго ідэал — звычайная жанчына, якая пасля таго, як муж пайшоў на вайну, стала палюбоўніцай камандзіра казацкай сотні, што ахоўвала маёнтак графіні Відацкай, есаула Хвядзько, чалавека разбэшчанага і нікчэмнага. Андрэй выкрадае ў казака карабін, дапамагае схавацца Кандрату Сароку ад кулацкай банды.

Цікавым героем рамана Андрэй не стаў, ды і наогул сям'я Шэметаў не знаходзіцца ў цэнтры рамана. У сувязі з гэтым можна было б указаць на цікавыя самі па сабе, але лішнія раманныя эпізоды з біяграфіі Андрэя і яго братоў. Але раман «На парозе будучыні» па аўтарскай задуме — толькі першая кніга трылогіі «Шэметы», таму цяжка рабіць канчатковыя вывады аб значэнні вобраза Андрэя.

У цэнтры рамана — Кандрат Сарока. Праз гэты вобраз найбольш ярка раскрываецца ідэя твора. Кандрат адзін з першых у вёсцы Некрашы адчуў сэрцам бальшавіцкую праўду, вялікія ленінскія ідэі, стаў актыўным барацьбітом за мір і зямлю, за ўстанаўленне Савецкай улады. Цяжкая праца на сплаве, на якім толькі падрадчыкі нажывалі капіталы, вечная крыўда і голад у вялікай сям'і пастуха не зламалі стойкага, валявога характару юнака, толькі выхавалі яшчэ большую класавую нянавісць. Кулак Ціток Сядура, кульгавы ўдавец, гарэлкай і багаццем адурманіў бацькоў нявесты Кандрата — Параскі, забраў яе, калі Кандрат быў на сплаве. Але герой умее пастаяць за сябе, за сваё шчасце. За ім адчуваецца сіла працоўнага люду. Параска пакінула нялюбага мужа і вярнулася да Кандрата.

У барацьбе за сваё каханне загартоўваўся характар героя, барацьбіта супраць несправядлівага грамадскага ладу. Раман заканчваецца раздзелам аб перамозе Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, аб прыездзе ў родную вёску Кандрата з першымі дэкрэтамі Савецкай улады аб міры і зямлі, падпісанымі Ул. І. Леніным. Кандрат і рэвалюцыйныя салдаты прысланы для ўстанаўлення Савецкай улады ў воласці.

Вобраз Кандрата Сарокі жывы і яркі, хоць пісьменнік і не паказаў, як стыхійны пратэст юнака перарос ва ўсведамленне неабходнасці арганізаванай барацьбы, барацьбы мас, а не адзіночак. Кандрата забіраюць на імперыялістычную вайну, і ён знікае з поля зроку чытача, каб вярнуцца ў родную вёску праз паўтара года, у дні Лютаўскай рэвалюцыі, ужо свядомым барацьбітом. Іменна ў агні імперыялістычнай бойні герой зразумеў бальшавіцкую праўду. Важная роля ў яго палітычным выхаванні бальшавіка Брагіна. Кандрат звяртаецца да Брагіна, каб знайсці правільныя адказы на важнейшыя пытанні: «Братка, Брагін! Ты мне цяпер толькі скажы, што рабіць, дык я ж зраблю! Усё зраблю, як ты скажаш... Забіраць у Відацкае зямлю ці не забіраць? Праганяць старшыню воласці ці не праганяць? Што рука ў мяне раненая, то ты не глядзі, я зраблю! І з адной рукой зраблю, што трэба. Салдаткам засеяць зямлю памагчы, каб дзеткі з голаду не паўміралі, — дык гэта ж, братка, я знаю, а чаго ж я дадому іду? А што ж з такімі крывасмокамі, як Сядуры, рабіць?» Але, на жаль, вобраз Брагіна застаўся эпізадычным. Самы адказны перыяд у жыцці Кандрата, у фарміраванні яго характару праходзіць па-за сюжэтам рамана.

Выразныя і жыццёвыя вобразы кулакоў Ціта Цітка, Івана, Віктара Сядураў і інш. Найбольш удала і поўна абмалёваны вобраз Цітка, хітрага, сквапнага драпежніка. Па яго віне загінулі Ільюк і Якаў Шэметы, ён стаў упоперак дарогі Кандрата і Параскі, ён дапамагаў пляменніку Віктару ўкрасці з воласці сейф з дзесяццю тысячамі рублёў. Кулакі ў рамане — людзі, якія страцілі чалавечае аблічча. Яны гатовы перагрызці адзін аднаму горла з-за грошай і нажывы. Ярка гэта выяўляецца ў сцэне, калі Валынец, Віктар і Ціток Сядуры ў лесе ўзломваюць украдзеную скрыню з грашыма: «Шчыліна пачала паволі раздавацца, і калі ў яе ўжо можна было засадзіць руку, усе кінуліся да яе... Абрэзваючы да крыві рукі, пачалі цягаць адтуль пачкі грошай. Вочы ва ўсіх былі наліты крывёю. Кожны цяпер, здаецца, загрыз бы другога. Апошняя пачка была разарвана на шмоцце. І як толькі з дзяльбою было скончана, усе кінуліся хто куды».

Рост рэвалюцыйнай свядомасці працоўных мас, іх рух да сацыялістычнай рэвалюцыі нельга глыбока раскрыць без арганічнага спалучэння дэталёвага псіхалагічнага аналізу характараў з паказам унутранага адзінства асобы і масы народа. Аўтару ў асноўным удалося стварыць абагульнены вобраз народа на аснове яркіх індывідуальных вобразаў. Праўдзівыя ў рамане і масавыя сцэны (дзяльба графскай зямлі, праводзіны навабранцаў на вайну, валасны сход, расправа карнікаў над бежанцамі і г. д.).

Пісьменнік рэдка выкарыстоўвае публіцыстычныя адступленні ваенна-гістарычнага або гісторыка-рэвалюцыйнага характару. Ён не апавядае аб падзеях саміх па сабе, а паказвае іх у цеснай сувязі з развіццём характараў, з жыццём герояў, апісвае толькі тыя падзеі, якія «праходзяць» праз героя або цесна з ім звязаны, якія ўспрымаюцца і ацэньваюцца таксама героямі.

Шырокая задума — адлюстраваць цэлую гістарычную эпоху ў жыцці беларускай вёскі— не ўсюды ўдала рэалізуецца пісьменнікам. Выяўляецца нярэдка адсутнасць творчага вопыту па стварэнню шматпланавых, шматгеройных твораў. Не ўсе паралельныя сюжэтныя лініі звязаны ў рамане натуральна. Некаторыя вобразы твора лішнія, «выпадаюць» з сюжэта. Не атрымаў патрэбнага развіцця вобраз стыхійнага сялянскага паўстанца Хведара Семянякі, які доўгі час быў на катарзе за ўдзел у падзеях 1905 года, а потым стаў верным памочнікам Кандрата Сарокі. Адсутнічае аўтарскі пункт погляду ў дачыненні вобразаў тулягі Амелі Жартуна, настаўніц Раісы і Ларысы Барташэвіч; застаецца незразумелым іх месца і значэнне ў рамане.

Раман «На парозе будучыні» — першая частка трылогіі — шырокага эпічнага палатна пра лёс беларускага сялянства, пра шлях народа ў рэвалюцыю. Трылогія абяцае быць цікавай.

П. ДЗЮБАЙЛА.

На Мінскім станкабудаўнічым заводзе імя Кірава створан калектыў грамадскіх распаўсюджвальнікаў літаратуры. На гэтым здымку — лепшыя распаўсюджвальнікі літаратуры тэхнік В. Тоесцева, капіроўшчыца І. Васілеўская і работніца Я. Русецкая.

Фота С. ЧЫРЭШКІНА.

Аркадзь МАРЦІНОВІЧ

Ярaслава

АПАВЯДАННЕ

Язды было добрых пяць гадзін, і Арсень Андрэевіч мог думаць і думаць, мог удосталь раз'ятрыць успамінамі даўнюю рану...

Учора яго паклікаў сакратар партбюро і прапанаваў з'ездзіць у камандзіроўку.

— З калгаса прыслалі пісьмо. Універсітэт культуры адкрываюць. Просяць лектара.

Арсень Андрэевіч адразу згадзіўся. Даўнавата не быў ён на вёсцы, засядзеўся. А там такое цяпер адбываецца. Хоць бы гэтыя універсітэты культуры: цікавая рэч, часта пра іх пішуць у газетах, добра б і самому паглядзець, як і што.

— А ў якім гэта калгасе? — урэшце спытаўся Арсень Андрэевіч.

— Ёсць такая вёска Любонічы. Не чуў? Якраз па Маскоўскай шашы.

— Любонічы? — Арсень Андрэевіч нахмурыўся. Ён ведае гэтую вёску, ён зразумеў, што значыць для яго гэтая паездка, але адмаўляцца ад яе і не падумаў. Такі ўжо чалавек, напэўна, ад прыроды, што цягне яго адведаць не толькі тыя мясціны, дзе напаткаліся яму слава ці шчасце, а і тыя, дзе перажыў ён ганьбу ці гора...

— Добра, — суха, праз зубы працадзіў Арсень Андрэевіч і выйшаў з кабінета сакратара партбюро.

І вось ён у дарозе. Вялізны аўтобус з натужным гулам імчыцца па вільготным з начы асфальце. Мільгаюць прыдарожныя дрэвы і тэлеграфныя слупы, бягуць назад, назад, назад...

Арсень Андрэевіч сядзіць ля адчыненага акна, трымае галінку акацыі, адшчыквае па лісточку, кідае за акно, і яны, імгненна падхопленыя струменем паветра, ляцяць назад, назад, назад... І Арсеню Андрэевічу мроіцца, быццам, як гэтыя лісточкі акацыі, злятаюць з яго жыццёвага дрэва пражытыя гады, і ён едзе назад, назад, назад — вяртаецца ў сваю маладосць... Гэтае пачуццё так авалодвае ім, што ўжо і думак, здаецца, няма, і адно толькі хочацца заплюшчыць вочы і слухаць, як балюча-соладка замірае сэрца... Нарэшце, ён устрэсвае галавой, жадаючы адкаснуцца ад утрапення, але зноў пачынае ўспамінаць.

Прыгадваецца ўсё да драбніц, паслядоўна, крок за крокам, дзень за днём...

Найперш і найярчэй успамінаецца яму адзін малюнак. Арсень Андрэевіч (тады — проста Арсень, дваццацігадовы лейтэнант) ішоў у штаб батальёна, што размяшчаўся ў школе, у канцы Любоніч, на ўзгорку, з якога далёка адкрывалася надрэчанскае наваколле.

Была раніца, сонца толькі што паказалася з-за лесу; у даліне, над ракой, над лугам, вісела рэдзенькая смуга.

Пры самым ганку школы стаялі дзве маладыя таполі, іх лісце ціха і даверліва шапатала, і Арсеню здавалася, быццам таполі перагаворваліся між сабою, радуючыся пагодліваму ліпнёваму дню.

Не хацелася думаць, што недзе, не так і далёка, бушуе страшэнная вайна, што яна, мабыць, бязлітасна ступіць і сюды...

Раптам Арсень убачыў на сцежцы, што вядзе да ракі, знаёмую постаць.

— Ярaслава! — хацелася крыкнуць яму, але ён ужо быў блізка ля школы і пасаромеўся, каб хто не пачуў у штабе. Крута павярнуў управа, на тую сцежку, па якой спускалася ў даліну Ярaслава. Ён жа і ішоў у штаб толькі дзеля таго, што мо' ўдасца ўбачыць яе.

Раптам яна пабегла — там якраз пачынаўся круты спуск; яе чырвоная сукенка мільгала між кустоў, як шугае полымя на ветры, і Арсеню здавалася, быццам гэтае полымя апаляе яго. Не спускаючы вачэй з яе, ён таксама пабег, і ўжо яму мроілася, быццам гэта не Ярaслава, а нейкая жар-птушка, яна вось-вось узляціць, і ён ніколі не дагоніць яе... Ніколі...

Яна ўбачыла яго, ужо калі дабегла да берага і, перш чым распрануцца, азірнулася паглядзець, ці няма каго-небудзь блізка. Арсень толькі цяпер здагадаўся, што гэта ж Ярaслава ішла купацца, і яму стала сорамна, што ён перашкодзіў ёй. Але вяртацца было позна.

Ярaслава села на траву і па-дзіцячы падкурчыла ногі, закрыўшы іх шырокім падолам сукенкі. Яна пазірала на раку і, ведаючы, што Арсень вось-вось падыйдзе, баялася нават варухнуцца.

— Добры дзень, Ярaслава, — сказаў ён нягучна, з асаблівай прыемнасцю вымаўляючы яе імя; яно вельмі падабалася яму. Дагэтуль ён нідзе не сустракаў такога жаночага імя; чуў, што тут дзяўчаты завуць яе Ясяй, але не хацелася так называць, хоць у дачыненні да яе нават і такое скарочанае і простае імя гучала для яго прыгожа.

— Добры дзень, — ледзь чутна адказала яна, апусціўшы павекі.

А ён успомніў сваю ўчарашнюю гутарку з Іванам Чумаком. Яны неяк аказаліся поруч, калі зайграў салдацкі гармонік і хлопцы, падхапіўшы дзяўчат, сыпанулі ў круг; Іван наогул не танцуе, нязграбнага, мядзведзяватага, яго нават нельга ўявіць у танцы; ну, а Арсень зазяваўся і не паспеў запрасіць тую, што ўпадабаў, — Ярaславу. Ён пазнаёміўся з ёю дні тры назад.

— Колькі, ты думаеш, ёй год? — звярнуўся Іван да Арсеня, калі Ярaслава, кружачыся ў танцы, набліжалася ў бок, дзе яны стаялі. Іван сказаў гэта такім тонам, што было зразумела: ён ведае, колькі ёй год, і Арсеня балюча кальнула гэта: ён і так недалюбліваў Івана, а тут яшчэ аказваецца, што той больш ведае пра Ярaславу, чым ён; і калі гэты мядзведзь паспеў падступіцца да яе?..

— Гадоў васемнаццаць, — цераз сілу прамовіў Арсень.

— Шаснаццаць, — голасам пераможцы адказаў Іван.

«Няўжо толькі шаснаццаць? — разважаў сам сабе Арсень. — А выглядае ж зусім дарослай... Дык што ж, а мне дваццаць, не такая і вялікая розніца ў гадах...»

Цяпер, тут, ля ракі, калі яна сядзела, падкурчыўшы ногі, і ён пазіраў на яе зверху, яна здалася яму малой, па-дзіцячы нясмелай і ціхай. І ён засаромеўся, што прыбег сюды за ёю, што марыў пра яе, імкнуўся да яе. Нешта трэба было гаварыць, а ён не ведаў — што; цяпер ён і сам здаваўся хлапчуком; каб яшчэ не гэтыя камандзірскія пятліцы, дык паспрабуй тады сказаць, што яму дваццаць год...

— Ты купацца прыйшла, і я табе перашкодзіў? — прамовіў ён нарэшце.

Яна зірнула на яго, і ён убачыў насмешлівасць у яе вялікіх шэрых вачах, і зноў яна перастала для яго быць маленькай.

— Не тапіцца ж, — адказала яна; усмешка адкрыла яе буйныя, трохі няроўныя зубы, на пульхных вільготных вуснах з'явілася тая самая насмешлівасць, што і ў вачах.

Не, яго не пакрыўдзіла ле насмешлівасць, а ўзрадавала. Было нешта добрае і гарэзлівае ў гэтай насмешлівасці, нешта такое, каб зачапіць, падражніць яго, паказаць сваю перавагу над ім; а ён з радасцю аддаў бы сябе ёй у рукі: «Рабі са мною што хочаш...»

— Дык я пайду, а ты купайся, — сказаў ён.

Яна сашчыквала травінкі і маўчала.

— Ярaслава, прыйдзеш увечары да клуба?

— Прыйду, — адказала яна.

Яму здалося, што стала ціха-ціха, толькі гучала адно гэтае слова «прыйду». І было боязна ступіць хоць бы крок, каб не парушыць гэтай цішыні, каб не заглушыць музыкі яе голасу, што звінела недзе ў глыбіні душы. І яшчэ падумалася, што ён ніколі не забудзе гэтага моманту...

— Ідзі ўжо... Ты ж сам сказаў, што я купацца прыйшла. — Яна, задраўшы галаву, зірнула на яго, іх позіркі на імгненне сустрэліся, і ў гэтае імгненне абое яны адчулі, што ёсць шчасце на зямлі.

Раптам да іх слыху даляцеў гул самалёта. Самалёт паказаўся з-за лесу, можна было падумаць, што ён узняўся недзе блізка за лесам і яшчэ не набраў вышыні.

Ярaслава ўсхапілася, але адразу ж быццам застыла, не ведаючы, што рабіць. Арсень сам яшчэ не бачыў вайны, але ён не раз чуў, што нямецкія лётчыкі, бывае, страляюць нават па аднаму бязбройнаму чалавеку. І Арсень стаў блізка ля Ярaславы, намерваючыся засланіць яе сваім целам.

Самалёт неўзабаве праляцеў, цень яго хутка праслізнуў па поплаве чорнай плямай.

Ярaслава і Арсень яшчэ колькі хвілін стаялі моўчкі, у нейкім жудасным утрапенні, як бы толькі цяпер зразумелі, што няма шчасця на зямлі, пакуль лятаюць у небе фашысцкія самалёты.

Арсень думаў аб тым, калі гэта настане пералом у вайне, калі спыняць немцаў, і ім усё больш авалодвала нейкае балючае, прыгнятаючае пачуццё, быццам была і яго віна ў тым, што гэты самалёт праляцеў так нахабна нізка і беспакарана.

— Бывай, — сказаў, нарэшце, ён. — Купайся, а я пайду.

Нарэшце, настаў і той доўгачаканы вечар.

Арсень спяшаўся да клуба; там цяпер, праўда, быў ужо не клуб, а казарма, але вечарамі якую гадзіну да салдацкага адбою на пляцоўцы перад клубам збіралася моладзь. Ніхто, вядома, не забываў пра вайну, смерць усходжвалася блізка, але жыццё брала верх, і ля клуба ўзнікалі танцы.

Арсень ішоў і думаў пра Ярaславу. Цяпер, пасля дня працы і клопатаў, на сэрцы не было ўжо таго пачуцця безвыходнасці, што засмуціла яго раніцай.

Ён шыбаваў, пільна ўзіраючыся, ці не сустрэнецца дзе Ярaслава на вуліцы. Вось і клуб. Купка дзяўчат, акружаная салдатамі. Сівабародыя дзяды на лавачцы частуюць старшыню самасадам, мабыць, гутараць усё пра адно — пра акаяннага немца, які за тыдзень вайны так далёка прабраўся. А вунь і Ярaслава, тонкая, стройная. Арсень не адразу заўважыў, што яна не адна, — з Іванам Чумаком. А калі ўбачыў — сумеўся.

Чумак і Ярaслава стаялі ля частаколу і гутарылі; ён адной рукой трымаўся за частаколіну, а другой нешта весела жэстыкуляваў. Арсень заўважыў яшчэ, што круглы Чумакоў твар расплываўся ва ўсмешцы. Ярaслава стаяла спіной да Арсеня, і ён спадзяваўся, што яна вось-вось азірнецца, адчуваючы, што ён ідзе. Аж не. Іван дакрануўся рукой да яе локця, паказаў на лавачку каля частакола, і яны selі.

Арсень крута павярнуўся і пайшоў назад...

Адчуваў, як гарэлі твар і вушы, як кроў стукала ў скроні: «Вярніся... вярніся...» Але ішоў хутчэй, хочучы шпаркай хадой заглушыць гэты голас сэрца: «Вярніся... вярніся...»

У тую ж ноч вайсковая часць пакінула Любонічы.

Арсень яшчэ не засынаў, калі пачуліся сігналы баявой трывогі. Ён быццам чакаў гэтага, каб толькі не пакутваць ад бяссонніцы, каб не бачыць больш Ярaславы, і з нейкім зларадствам да сябе, як у бяспамяцці, збіраўся ў паход.

Калі адышлі ад Любоніч кіламетры два, у небе пачуўся гул, роўны, спакойны, надакучлівы. Ад гэтага гулу Арсень скалануўся, і ўраз перад яго вачыма паўстаў учарашні ранішні малюнак, калі яны былі з Ярaславай на ўзрэччы. Падумаў: «Ну, чаму я так адразу пакрыўдзіўся на Ярaславу і нават не падышоў да яе, каб перакінуцца словам? Эх, дурань!..»

Ноч была цёмная, але самалёт ляцеў нізка і мог запаліць ліхтары над шашой. Калона спыніла рух. Падраздзяленні рассыпаліся ў прыдарожных кустах. Але самалёт, відаць, на гэты раз не цікавіўся шашой. Ён зрабіў круг над Любонічамі, і неўзабаве паветра скаланулася ад выбухаў. А хутка вёска запалала. Тады яшчэ наляцеў другі самалёт...

Арсень узіраўся ў зарыва пажару, і ім усё больш і больш авалодвала пякучая ўтрапёнасць. Здаецца, і думак не было — адно толькі адчуванне беззваротнай страты Ярaславы...

Калі адбамбіўся і другі самалёт, вайсковая часць рушыла далей. Арсеню страшна было ўсведамляць, што ён ідзе не ў Любонічы — ратаваць людзей, шукаць Ярaславу... У яго з'явілася прадчуванне, што яна загінула.

Калона рухалася моўчкі, зацята, толькі крокі тысяч ног раздаваліся прыглушаным, цяжкім пошчакам: раз-два, шах-шах... Арсеню здавалася, што гэта сэрца яго стукала балюча і цяжка: раз-два, шах-шах... Ён ішоў, пазіраючы пад ногі, не ўзнімаючы галавы, нічога не бачачы навокал. І толькі калі быў аб'яўлен прывал, Арсень быццам абудзіўся ад здранцвення.

Дарога вяла на захад, і там, недзе за небасхілам, неба палыхала трывожнымі водбліскамі далёкага пажару. Пажар быў бачны, мабыць, даўно, але Арсень толькі цяпер заўважыў зарыва. Тады ён упершыню за дарогу азірнуўся назад, туды, дзе засталіся Любонічы... Там таксама не стух яшчэ пажар. І раптам Арсень хутчэй адчуў, чым зразумеў, што ён страціў Ярaславу не па сваёй віне. Каб не вайна, заўтра б ён сустрэўся з ёю, пакаяўся б за тое, што пагарачыўся, не падышоў да яе... Дык трэба барджэй ісці на захад, туды, дзе вайна, дзе рвецца на ўсход вораг...

— Бывайце, Любонічы! І ты, Ярaслава!.. Ці вярнуся калі сюды?..

Потым, за доўгія гады вайны, ён заўсёды, калі думаў аб Ярaславе, успамінаў і той прывал сярод ліпеньскай ночы і свой роздум тады. Успамін гэты чамусьці жывіў надзею, што Ярaслава не загінула, што вось скончыцца вайна і Арсень знойдзе яе.

Знойдзе... Марыць, вядома, можна было. Спадзявацца трэба было. Але хіба адгадаеш, што цябе напаткае наперадзе? Ды яшчэ пасля такой вайны...

Час загойвае раны. Ён здольны сцішыць або назаўсёды заглушыць боль душы. Але і сёння, едучы ў Любонічы, Арсень Андрэевіч не можа пазбавіцца горкага пачуцця, якое быццам вярнула яго ў даўно пяражытае. На душы якраз такое адчуванне, як і тады, калі ў сорак чацвёртым годзе ён чакаў адказу на сваё пісьмо Ярaславе. Ён паслаў яго ў той дзень, як радыё прынесла вестку, што Савецкія войскі вызвалілі Любонічы. Для яго нічога не існавала тады, апроч жадання хутчэй даведацца пра лёс Ярaславы. Арсень чакаў, спадзяваўся...

А што ён чакае цяпер, праз пятнаццаць год пасля таго пісьма? Усё ж мінула і не вернецца. Ні маладосць, ні Ярaслава. Ёй ужо, лічы, далёка за трыццаць... Цяпер, мабыць, і не пазнаць яе. Ён жа ведаў яе дзяўчынкай.... Няўмольная хада часу...

Арсень Андрэевіч цяжка ўздыхае і пачынае думаць пра сябе, пра сваё жыццё. Пачынае зноў жа з таго дня, як атрымаў адказ ад Ярaславы. Гэта было ў шпіталі, Арсень лячыўся пасля чарговага ранення. К таму часу амаль ужо ачуняў. Ведаў, што неўзабаве зноў на фронт, і марыў: а можа, пашанцуе ехаць якраз праз Беларусь... Вось толькі б паспець атрымаць вестку ад Ярaславы. Цяжка сказаць — чаму, але ён верыў, што яна не загінула.

Пісьмо прыйшло хутка. Яно было кароткае, як і Арсенева радасць, калі ён узяў у рукі канверт. «Я вас ужо і забыла, і доўга думала, пакуль успомніла, — пісала Ярaслава. — ....А цяпер я замужам і не ведаю, што больш вам напісаць...»

Прачытаўшы гэтыя радкі, Арсень гатоў быў праваліцца скрозь зямлю. Крыўда, і сорам, і роспач — усё разам нахлынула на яго, ашаламіла, скавала, ажно ён колькі хвілін нічога не бачыў перад сабою, нейкі гарачы вільготны туман заслаў вочы.

Нарэшце, апамятаўшыся, ён яшчэ раз прачытаў пісьмо, быццам не паверыў, што там было напісана. «Я вас ужо і забыла...» «Эх, дурань ты, Арсень, дурань, а чаму яна павінна была цябе помніць? Ты ж нават не паспеў і прызнацца ёй у каханні. І яна ж табе нічога не гаварыла...» Так разважаў Арсень, але ў душы ўзнімаўся другі голас: «А за каго яна выйшла замуж? У вайну? Можа, за якога паліцая? Можа, за Івана Чумака? Той жа збег у палон у першым жа баі, тады, у ліпені сорак першага...» Думаючы так, ён ужо ненавідзеў Ярaславу. Ненавідзеў і сябе за тое, што так перажывае з-за нейкай дзеўкі, якую і ведаў усяго некалькі дзён...

Даўно ўсё было. Дзеці ўжо якія ў Арсеня Андрэевіча: аднаму дзесяць год, другому — восем. А жонка... Жонка і ёсць, і няма: з тыдзень як уцякла да сваіх бацькоў. Спрабавала і дзяцей забраць, але Арсень Андрэевіч не даў.

Не хочацца яму прыгадваць, як усё гэта адбылося... І без таго самотна на душы.

Цяпер, едучы ў Любонічы, ён не можа разабрацца ў сваіх думках і пачуццях. Разам з успамінамі далёкіх год абудзілася крыўда на Ярaславу. І Арсеню Андрэевічу хацелася б нечым адпомсціць ёй, ну, хоць бы тым, каб яна ўбачыла яго шчаслівым, яшчэ не старым, каб пашкадавала, што некалі не звязала сваё жыццё з ім...

(Заканчэнне на 4-й стар.).

Ансамбль шахцёраў

Нямала маладзёжных самадзейных ансамбляў і хораў ёсць на Старобіншчыне. Адзін з іх створаны сёлета пры клубе будаўнікоў Салігорска. Гэта — ансамбль песні і танца беларускіх шахцёраў. У ім цяпер налічваецца 75 чалавек. Сярод іх можна назваць рабочага завода жалезабетонных вырабаў І. Жыбуртовіча, рабочага калійнага камбіната Ул. Пратасеню, інструктара УНР-66 А. Рокаш, маляроў УНР-66 В. Сазоненку і М. Позікаву, сталяра А. Ануфранку і шмат іншых.

Шахцёрскі ансамбль даў звыш 30 канцэртаў у клубах і дамах культуры Старобінскага, Слуцкага, Любанскага і іншых раёнаў вобласці. З вялікім поспехам выступаў ансамбль на першым фестывалі моладзі Салігорска.

Асноўнай сваёй задачай калектыў ставіць прапаганду лепшых твораў савецкіх кампазітараў, рускай класічнай музыкі, песень і танцаў народаў нашай краіны і краін народнай дэмакратыі.

Харысты працуюць над павышэннем свайго майстэрства. З імі праводзяцца заняткі па вывучэнню нотнай граматы.

Нядаўна адбыўся справаздачны канцэрт ансамбля. Зала салігорскага клуба будаўнікоў была перапоўнена. Шмат гарнякоў і будаўнікоў прыйшло на канцэрт сваіх таварышаў. Мастацкі кіраўнік ансамбля, заслужаны дзеяч культуры БССР В. Жлукценка расказаў пра значэнне музыкі ў эстэтычным выхаванні працоўных, пра творчую дзейнасць самадзейнага калектыву. А потым самадзейныя артысты паказалі сваё майстэрства.

Сваё выступленне ансамбль пачаў з песні аб Леніне. Добра прагучаў «Марш камуністычных брыгад» Новікава. Цёпла была прынята слухачамі «Песня салігорскіх шахцёраў» на словы мясцовага аўтара М. Чураева, выкананая ўдзельнікам ансамбля Я. Яравым. Быў праспяваны таксама «Салігорскі вальс» (музыка баяніста Я. Перапечкі, словы студэнта-завочніка факультэта журналістыкі БДУ, шафёра А. Кур'яна).

Лірычна і шчыра ансамбль выканаў рускую народную песню «Пры народзе ў карагодзе», украінскую народную песню «Суседка», беларускую народную «Песню сарамлівага хлопца», «Кіеўскі вальс», касмічныя частушкі і інш.

Задавальненне ў гледачоў пакінула выкананне ансамбля беларускага народнага танца «Лявоніха», шахцёрская кадрыля, украінскі перапляс, румынскі народны танец.

А. АТАМАНЮК.

БЕЛАРУСКАЯ КНІГА ЗА МЯЖОЙ

Жыццём, вялікімі дасягненнямі беларускага народа ў пабудове сацыялізма цікавяцца ў многіх краінах свету.

Аддзел «Экспарт-кніга» пры рэспубліканскай базе Галоўкнігагандлю штодзённа накіроўвае за мяжу шматлікую і разнастайную палітычную, эканамічную, навуковую і мастацкую літаратуру. За апошнія два месяцы бягучага года за мяжу пасланы дзесяткі кніг беларускіх пісьменнікаў, у тым ліку збор твораў К. Чорнага — у Аўстралію, збор твораў М. Клімковіча — Канаду. На «Глыбокую плынь» І. Шамякіна прыбылі заяўкі з Балгарыі, Фінляндыі, Злучаных Штатаў Амерыкі, Грэцыі, Ізраіля, Бразіліі, ФРГ. У Францыю пасланы збор твораў А. Куляшова, кнігі А. Міронава «Толькі мора навокал», М. Яраша «Драматургія Янкі Купалы». У Англію — «У агні» І. Гурскага, «Беларуская савецкая проза» Ю. Пшыркова, «Беларускае мастацтва» (т. 2) і інш.

У Польшчу, Албанію, ГДР, Англію пасланы кнігі Р. Шырмы «Беларускія народныя песні», Ю. Семянякі «Хоры», Р. Пуксты «Хоры», Э. Тырманд «Варыяцыі на беларускую народную тэму».

«Бальшавікі Беларусі ў перыяд падрыхтоўкі і правядзення Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі», «Рэвалюцыйны рух у Беларусі ў 1905—1907 гг. «Гэтымі кнігамі зацікавіліся ў Злучаных Штатах Амерыкі і Швейцарыі. Прыбылі заяўкі з Венгрыі, КНДР, Галандыі на кнігу «З гісторыі партызанскага руху ў Беларусі». Зборнік «Ніколі не забудзем» просяць прыслаць у Токіо.

Новы корпус Дзяржаўнай бібліятэкі БССР імя Леніна. Тут абсталёўваецца зала беларускай літаратуры і зала для навуковых работнікаў. У гэтым жа корпусе будзе размешчана кнігасховішча на два мільёны тамоў.

Фота С. ЧЫРЭШКІНА.

Наш госць Марсель Марсо

Шматгранным і на рэдкасць цікавым быў тэатральны жнівень Масквы. Але больш за ўсё прыцягнула ўвагу гледачоў сталіцы выступленне французскага артыста Марселя Марсо. Якімі толькі эпітэтамі не стракацелі назвы газетных артыкулаў і рэцэнзій, прысвечаных славутаму парыжаніну з мянушкай Біп. «Чараўнік маўчання», «Вялікі нямы», «У маўчанні гаворыць» і іншыя нечаканыя моўныя звароты гаварылі, што нас наведаў нехта новы, цікавы. Дапытлівыя масквічы спяшаліся да яго, да чалавека, які можа весці гаворку, выяўляць найтанчэйшыя нюансы чалавечых перажыванняў моўчкі.

Дзесяць дзён у Эстрадным тэатры саду «Эрмітаж» Біп смяшыў, весяліў, выклікаў слёзы, радасць у сэрцах людзей сваім вялікім, праўдзівым і шчырым майстэрствам. І масквічы горача палюбілі яго, належна ацанілі тыя сапраўдныя шэдэўры мімічнага мастацтва, якія паказаў Марсель Марсо.

Біп — любімы герой акцёра. Просты, маленькі гэты чалавек непрыкметны ў велізарным свеце. Няўдачы часта спасцігаюць яго, але ён не сумуе. У якое б становішча Біп ні трапіў, ён выйдзе пераможцам, выйдзе абавязкова, каб хутка зноў сустрэцца з бядой і зноў перамагаць — такія сілы жывуць у яго вялікім сумленным сэрцы, што заўсёды поўніцца надзеяй. Часам, здаецца, не выбрацца Біпу з павуціння грубай навакольнай рэчаіснасці. Але што б ні здарылася, Біп захоўвае сваю чалавечую годнасць, як бы цяжка ні было яму ў свеце несправядлівасці і маны, у якім ён жыве.

Вось Біп — прадавец фарфору. Няспынна круцяцца на кончыках яго пальцаў спodкі. Але імгненне—і распісаная эмаллю дарагая пасуда ператварылася ў кучу асколкаў на падлозе. Але гэта не канец пантамімы, а толькі пачатак яе. Біп прадавец, ён павінен як мага больш прадаць вырабаў з найтанчэйшага фарфору, а пакупнік часта мінае краму. Біп не сумуе, не гаруе, ён верыць. І няхай рэдкае і мімалётнае будзе шчасце, але яно прыйдзе да яго, прыйдзе абавязкова, каб потым зноў пачалася цэлая галерэя яго няўдач. Такое жыццё, такая праўда аб маленькім чалавеку — нібы гаворыць акцёр сваім рэдкім мастацтвам. А мастацтва сапраўды дзіўнае. У Марселя ў руху ўсё: і вочы, і рукі, і плечы. У патрэбны момант раптам загаворыць, іменна загаворыць які-небудзь сустаў, выклікаючы цэлую гаму нечаканых эмоцый.

Але што далей адбылося ў краме, дзе Біп прадае фарфор? Прыйшоў, урэшце, доўгачаканы госць — пакупнік. Доўга важдаўся з ім Біп, пакуль той не выбраў сабе патрэбную рэч — дарагую вазу. З найвялікшай асцярожнасцю нясе Біп гэтую ўяўную вазу, а яна выпадае ў яго з рук. За спіною ўзнікае паліцэйскі, і Біп бачыць перад сабою краты турмы.

На працягу ўсёй гэтай мімічнай сцэнкі, дзе няма ні дэкарацый ні дыялогаў, ні гуку, а ёсць толькі акцёр, які ўвасабляе вобраз Біпа, у глядзельнай зале то поўна выбухаў смеху, то яе ахоплівае нямое спачувальнае маўчанне. Мы рэальна адчуваем абставіны, у якіх дзейнічае акцёр і яго ўяўных партнёраў. Такая сіла творчасці буйнейшага майстра сучаснай пантамімы Марселя Марсо.

У апошні дзень гастролей у Маскве мы наведалі артыста. Марсель Марсо прыняў нас у сваім маленькім артыстычным пакойчыку Эстраднага тэатра. Даведаўшыся, што беларускія гледачы вельмі цікавяцца яго гастролямі ў Мінску, Марсель Марсо гаворыць, што сустрэчы з савецкімі гледачамі выклікаюць у яго вялікае задавальненне. Напярэдзе многа выступленняў перад гэтай цудоўнай аўдыторыяй, якая ўмее глыбока ўспрымаць і тонка цаніць сапраўднае мастацтва. Савецкі глядач — вельмі ўдзячны глядач.

Артыст сядзіць супраць нас на крэсле, направа ад яго грымёрны столік, налева на вялікай падстаўцы вялікі кошык гладыёлусаў і хрызантэм. Ён уважлівы і ўсміхаецца. Яшчэ малады твар артыста вельмі выразны, ён запомніцца назаўсёды. Над галавою Марселя на сцяне партрэт Маякоўскага і ў нейкую хвіліну нам здаецца, што паміж акцёрам і паэтам ёсць ледзь прыкметнае вонкавае падабенства. Быццам бы адгадаўшы нашы думкі, Марсель Марсо гаворыць: «Я палымяны прыхільнік Уладзіміра Маякоўскага, люблю яго творчасць з маленства. А пазней Маякоўскі стаў маім пастаянным спадарожнікам, у яго творчасці я знаходжу тую вялікую сілу, якая натхняе мяне і дапамагае жыць у мастацтве. У першыя дні прыезду ў Маскву я наведаў кватэру-музей Маякоўскага і быў каля помніка паэта».

Марсель Марсо ў Мінскім аэрапорце. Фота С. ЧЫРЭШКІНА.

У размове з артыстам мы даведаемся, як высока ён цэніць і любіць рускую класічную літаратуру.

Гаворачы пра масквічоў, Марсель Марсо заўважае, што яны надзвычай тонка адчуваюць смешнае і трагічнае. Выступаючы ў абедзенны перапынак перад рабочымі завода «Станкаліт» і «Барацьбіт», артыст вынес самае найлепшае ўражанне ад гэтай аўдыторыі, якая так цёпла прыняла яго і шчыра ўспрыняла яго мастацтва.

«Я быў надзвычай рад, — гаворыць артыст, — што на гэтай сустрэчы з заводскімі гледачамі побач са мною быў мой сябра, выдатны савецкі артыст Сяргей Бандарчук. Мы пазнаёміліся некалькі год назад у Парыжы і з таго часу пачуцці дружбы не пакідаюць нас».

Свой арыгінальны тэатр Марсель стварыў каля 15 год назад. Хутка заслужыў ён папулярнасць у парыжан, а затым і ва ўсіх французаў. «З таго часу, — гаворыць ён, — я, як спадарожнік, кручуся вакол Зямлі. Савецкі Саюз — 40-я краіна, якую я наведваю».

І сапраўды, акцёра запрашаюць і чакаюць да сябе многія краіны. У Мінск ён прыязджае з Ленінграда. З Мінска яго шлях пойдзе на Варшаву, а далей дадому, у Парыж. Праз кароткі час пасля вяртання дадому пачнуцца гастролі Марсо па Францыі. Больш 60 буйнейшых гарадоў наведае артыст.

Мы цікавімся творчымі планамі Марселя. Яны вялікія. Вось тое нямногае, што называе наш субяседнік. Ён мяркуе падрыхтаваць «Нос» і «Партрэт» Гогаля, у яго плане на бліжэйшы час «Фауст» Гётэ.

Часу мала, літаральна праз некалькі мінут Марселю трэба выходзіць на сцэну, і на развітанне артыст гаворыць: «Гэта апошняе маё выступленне перад масквічамі, але я не развітваюся з імі, я хачу сказаць ім усяго толькі да пабачэння, да хуткіх новых сустрэч, таму што палюбіў савецкага гледача ўсім сэрцам. У Ленінградзе і ў Мінску ўсё той жа савецкі глядач, сустрэчы з якім я заўсёды рады».

Развітваючыся, Марсель Марсо піша ў нашым блакноце:

«Чытачам газеты «Літаратура і мастацтва» з сяброўскімі пачуццямі і любоўю ад Біпа. Марсель Марсо 1961 г.».

Г. БАКШЭЕВА,
спец. карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва».

Масква.

Марсель Марсо на эстрадзе. Фота С. ГУРАРЫЯ.

Падзеі Факты Навіны

□ 1 верасня бягучага года ў рэспубліцы пачаўся месячнік фільмаў па будаўніцтву, у час якога гледачы пазнаёмяцца з такімі кінакарцінамі, як «Газабетон», «Буйнапанельнае домабудаўніцтва», «Азеляненне савецкіх гарадоў», «15 мільёнаў кватэр», «Новае ў прамысловым будаўніцтве», «Ленінградскія домабудаўнічыя камбінаты», «Сілікатныя будаўнічыя дэталі і канструкцыі» і іншымі.

Хранікальна - дакументальны фільм «З вопыту прамысловага і жыллёвага будаўніцтва ў краінах народнай дэмакратыі» раскажа аб мантажы буйных прамысловых карпусоў са зборнага жалезабетону ў Венгрыі, тэхналогіі вырабу шасціпустотных панелей і двухшарнірных зборных жалезабетонных шпал у Чэхаславакіі, вытворчасці газабетону ў Польшчы, вырабу жалезабетонных труб на заводах Румыніі, жалезабетонных мачт і труб на заводах Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі. Кінакарціна «Будаўніцтва буйнаблочных дамоў» паказвае новыя жылыя дамы і кварталы Ленінграда, пабудаваныя з буйных блокаў, якія вырабляюцца ў заводскіх умовах.

Усе кінафільмы скамплектаваны ў спецыяльныя праграмы па раздзелах: «Прамысловае будаўніцтва», «Жыллёвае і грамадзянскае будаўніцтва», «Арганізацыя, механізацыя і вытворчасць будаўніча-мантажных работ», «Будаўнічыя матэрыялы і канструкцыі», «Сельскае будаўніцтва», «Тэхніка бяспекі».

Перад пачаткам кінасеансаў будуць арганізаваны лекцыі і гутаркі спецыялістаў-будаўнікоў.

Н. КУЗЬМІЦКАЯ.

□ Закончылася другая выстаўка твораў самадзейных мастакоў Кобрыншчыны. Тут дэманстраваліся работы супрацоўніка Дома піянераў Л. Доўбуша, рабочага торфапрадпрыемства «Кобрынскае» А. Ананчука, супрацоўніка музычнай школы М. Кірава і іншых. У карцінах і накідах пачынаючых мастакоў адлюстраваны з'явы сучаснага жыцця нашай краіны, куткі роднай прыроды.

На закрыцці выстаўкі мастацтвазнаўца А. Сурскі прачытаў самадзейным мастакам лекцыю на тэму «Як разумець творы мастацтва», а таксама зрабіў аналіз выстаўленых работ.

У Кобрыне наладжваюцца перасоўныя выстаўкі мясцовых самадзейных мастакоў. Адна такая выстаўка і сустрэча з мясцовымі мастакамі адбылася на інструментальным заводзе. У бліжэйшы час перасоўныя выстаўкі самадзейнага мастацтва адкрыюцца на аўтарамонтным заводзе і на швейнай фабрыцы.

Вырашана стварыць у Кобрыне савет мастакоў, які на грамадскіх асновах мог бы кіраваць мастацкім афармленнем горада.

Я. ЛЕЙФМАН.

□ У Добрушы адбылася нарада маладых паэтаў і самадзейных кампазітараў раёна. Было абмеркавана пытанне аб стварэнні мастацкіх твораў на мясцовыя тэмы. Удзельнікі нарады гаварылі аб неабходнасці арганізаваць у бліжэйшы час пры рэдакцыі раённай газеты «Зара камунізма» літаратурнае аб'яднанне, часцей практыкаваць сустрэчы пачынаючых аўтараў.

Заўтра нацыянальнае свята Балгарыі — Дзень свабоды

НОВАЕ ЖЫЦЦЁ, НОВЫЯ ПЕСНІ

Метадыст камітэта балгара-савецкай дружбы горада Варны тав. Франчава, з якой мы пазнаёміліся ў час сваёй турысцкай паездкі па Народнай Балгарыі, аднойчы запытала:

— А ці не хочаце вы паслухаць наш хор? Заўтра мы збіраемся выязджаць з канцэртам у Талбухін. Гэта кіламетраў сорак адсюль.

Пра балгарскую мастацкую самадзейнасць нам давялося чуць многа добрага і вельмі хацелася паслухаць выступленне хоць аднаго калектыву. Безумоўна, паедзем!

Ніхто і не заўважыў, як праляцеў час у дарозе да горада Талбухіна. Сярод нас, савецкіх гасцей, былі прадстаўнікі пяці братніх народаў—Расіі, Украіны, Беларусі, Арменіі і Башкірыі. І нашым балгарскім сябрам хацелася даведацца хоць крышачку аб усіх нас, пра нашы мясціны, дзе мы жывём. Мы ж распытвалі пра жыццё Балгарыі. Сяброўскія гутаркі не сціхалі. Нашы субяседнікі, удзельнікі хору, былі розныя і па ўзросту і па прафесіі. Пераважна — рабочыя, мясцовыя інтэлігенты, пенсіянеры і нават школьнікі старэйшага ўзросту. У адну сям'ю сабрала іх любоў да мастацтва.

Харавы калектыў Варненскага гарадскога камітэта балгара-савецкай дружбы існуе ўжо некалькі год. Ён ставіць сваёй мэтай прапагандаваць балгарскія і савецкія песні.

Хор часта выступае на прадпрыемствах, ва ўстановах, выязджае з канцэртамі ў кааператыўныя гаспадаркі і нярэдка за межы акругі. У памяці ўсіх харыстаў нядаўняя паездка з рэйсам міру і дружбы па Чорным моры. Калектыў наведаў Адэсу, выступаў перад маракамі і працоўнымі горада-героя.

У гарадскім камітэце балгара-савецкай дружбы харыстаў называюць энтузіястамі. І гэта сапраўды так. Рэпетыцыі, канцэрты патрабуюць шмат часу. Вось і сёння. Многія з удзельнікаў хору нават не паспелі паабедаць. Яны толькі вярнуліся з работы. Але гэта ніколі не засмучае.

І вось я сяджу ў зале Талбухінскага Дома культуры, углядаюся ў знаёмыя твары маіх новых сяброў, і, як усе прысутныя, з вялікай асалодай слухаю дарагую для кожнага балгарына песню пра Леніна, пра чалавека, які ўказаў шлях да шчасця не толькі для рускага, але і для балгарскага і ўсіх народаў свету. І складзена яна ў Балгарыі.

Аглядаюся назад—у зале поўна народу. Талбухін—невялікі гарадок, але аматараў песні тут шмат. На канцэртах заўсёды мнагалюдна. Сёння ў горадзе традыцыйныя спартыўныя спаборніцтвы, і арганізатары канцэрта непакоіліся, што збярэцца мала слухачоў. Атрымалася ж наадварот. У горадзе ёсць свой самадзейны хор, які славіцца не толькі на акругу, але і на ўсю краіну. Але ж, кажуць, і ў суседзяў нядрэнны, багаты на выдатных спевакоў хор. Як жа не прыйсці, не паслухаць гэты хор, якім кіруе Уладзій Анастасаў. Вось журчыць, пераліваецца, нібы веснавая вада, голас спевака. Песня так і кліча кудысьці ўдалячынь, туды, дзе стаяць у квецені сады, дзе п'яняць сваім пахам незвычайныя балгарскія ружы.

Гэта спявае Петрас. Яго голас адразу пазнаеш. Добра спявае Петрас! З ім мы пазнаёміліся дні праз два пасля прыезду, дакладней, нам яго прадставіў кампазітар Арно Бабаджанян. Неяк у час вячэры Арно сеў за піяніна і пачаў іграць сваю песню—«Песню першага кахання». Яе падхапіў высокі, стройны юнак. Ён спяваў лёгка, свабодна, нібы жыў гэтай песняй.

З таго разу Петрас, як толькі выпадала вольная ад работы часіна, прыходзіў да нас. Яго, вядома, больш цікавіла ўсё, што звязана з мастацтвам.

Пазней, калі мы ўжо ехалі дамоў з Балгарыі, Арно Бабаджанян гаварыў нам, што ён параіў Петрасу абавязкова паступіць у кансерваторыю.

— Ён і не ведае, які ў яго талент. З яго можа выйсці выдатны спявак.

Магчыма, што і так. Арно—кампазітар, яму лепш відаць. Але нам здалося, што ў кожнага з харыстаў не меншы талент, чым у Петраса. Нездарма ж кажуць, што ў Балгарыі ледзь не кожны другі чалавек—спявак ці музыкант. Можа, крыху і перабольшваюць, але тое, што ў гэтай краіне любяць мастацтва, бясспрэчна. Аматары музыкі і песень аб'ядноўваюцца ў самадзейныя калектывы. Яны ёсць на кожным прадпрыемстве, у кожнай установе, вёсцы.

Нас пазнаёмілі з некаторымі лічбамі, якія сведчаць аб небывалым росквіце мастацкай самадзейнасці ў Балгарыі. У гарадах і вёсках налічваецца 13 тысяч самадзейных калектываў, у тым ліку 62 тэатры аперэт, 612 аркестраў, 2 120 ансамбляў, а ў Враца, Бургасе, Калараўградзе і Слівене ёсць нават самадзейныя оперныя тэатры.

Вытокі гэтай мастацкай самадзейнасці бяруць свой пачатак у далёкім мінулым. У XIX стагоддзі, у эпоху барацьбы балгарскага народа з турэцкім прыгнётам, самадзейныя калектывы, якія звычайна ствараліся пры народных чыталішчах, былі тымі ячэйкамі, дзе нараджалася і выкрышталізоўвалася самасвядомасць народа. На прымітыўных сцэнах энтузіясты самадзейнасці — сяляне, рамеснікі, навучэнцы ставілі балгарскія п'есы, чыталі палымяныя вершы, спявалі патрыятычныя песні.

Песня, якая жыла ў сэрцы балгарына, не толькі суцяшала ў цяжкія хвіліны жыцця, але і была магутнай зброяй барацьбы. Яна натхняла адважных балгарскіх сыноў на гераічныя подзвігі ў імя свабоды і незалежнасці сваёй радзімы, на барацьбу з сацыяльнай няроўнасцю і эксплуатацыяй. Так было ў гады турэцкай няволі, так было і ў гады фашысцкай дыктатуры і тыраніі.

У песнях знайшла сваё яркае адлюстраванне гісторыя народа, які прайшоў складаны і цяжкі шлях выпрабаванняў і барацьбы.

Народ дбайна захоўвае ў памяці здабыткі сваёй творчасці. Песні мінулага напамінаюць моладзі аб пражытых днях, вучаць адрозніваць, хто вораг, а хто сапраўдны сябар. Многія песні славяць братнюю дружбу рускага і іншых народаў Савецкага Саюза, што ніколі не пакідалі балгарскі народ у бядзе і заўсёды дапамагалі яму. Так было ў далёкія часы, так было і ў дні Вялікай Айчыннай вайны, калі Савецкая Армія прынесла вызваленне балгарскаму народу.

У нашы дні мастацкая самадзейнасць стала магутнай зброяй народа за пабудову новага жыцця ў Балгарыі. З самадзейных падмосткаў на ўвесь голас загучалі новыя песні, песні пра шчаслівае і раднасае жыццё ў доме балгарына, пра перадавых людзей сённяшняй сацыялістычнай вёскі і горада. Бязлітасна высмейваюцца ў песнях і адмоўныя з'явы, якія замінаюць далейшаму руху наперад.

Народная ўлада клапоціцца аб развіцці мастацкай самадзейнасці. Працуе Цэнтральны Дом народнай творчасці, 13 метадычных кабінетаў пры акруговых народных саветах і 38 акалійскіх метадычных цэнтраў пры народных чыталішчах. Яны дапамагаюць самадзейным калектывам, ажыццяўляюць метадычнае кіраўніцтва імі. На шматлікіх курсах, у кансерваторыях і музычных школах рыхтуецца многа кіраўнікоў самадзейных мастацкіх калектываў. Выдаткі на развіццё мастацкай самадзейнасці за апошнія чатыры гады склалі звыш 25 мільёнаў леваў. Штогод наладжваюцца агляды, фестывалі, святы мастацкай самадзейнасці. Гэта вялікая школа павышэння майстэрства ўдзельнікаў самадзейнасці, якая разам з тым садзейнічае выяўленню талентаў.

Тысячы ўдзельнікаў агляду ўдастоіліся высокага звання выдатніка мастацкай самадзейнасці, а такія вядомыя калектывы, як сафійскія хоры «Гусла», «Кавал», хор «Дабруджанскі звуці» з горада Талбухіна, Плоўдзіўскі армянскі хор, шахцёрскі хор горада Дзімітрава, хоры работнікаў сувязі і «Родны звуці» з Калараўграда і інш., а таксама 30 кіраўнікоў былі ўзнагароджаны ордэнам Кірыла і Мефодзія.

Небывалы росквіт, якога дасягнула мастацкая самадзейнасць за гады народнай улады,—сведчанне не толькі таго велізарнага духоўнага багацця, якое тоіцца ў народзе, але і тых сацыяльных змен, якія адбыліся ў краіне.

Мастацкая самадзейнасць стала асновай, базай, на якой развіваецца балгарскае нацыянальнае мастацтва, той жыватворнай крыніцай, з якой яно чэрпае свае сілы. Хіба не заслугоўвае ўвагі тое, што талент шмат якіх вядомых акцёраў выявіўся ў самадзейным калектыве. Свае першыя крокі на самадзейнай сцэне рабілі такія выдатныя дзеячы балгарскага мастацтва, як народныя артысты Петра Дзімітраў, Георгій Костаў, мастацкі кіраўнік першай сцэны краіны — народнага тэатра імя Крысцю Сарафава — рэжысёр Філіп Філіпаў, саліст Музычнага тэатра імя Стэфана Македонскага, неаднаразовы лаўрэат міжнародных конкурсаў Любамір Бадураў і многія іншыя.

У кожным прафесіянальным тэатры, музычным і танцавальным калектыве сустрэнеш былых выхаванцаў мастацкай самадзейнасці. Прычым у некаторых калектывах іх пераважная большасць, напрыклад, у Дзяржаўным ансамблі народнай песні і танца, выступленне якога нам давялося бачыць у Сафіі. Гэты калектыў — адзін з самых любімых у Балгарыі. Ансамбль, якім кіруе народны артыст Філіп Куцеў, старанна збірае здабыткі народнай творчасці і шырока папулярызуе іх сярод насельніцтва. Ансамбль вельмі часта выязджае на гастролі, таму і не дзіўна, што яго ведаюць у розных кутках краіны.

У рэпертуары ансамбля — бытавыя, працоўныя, гістарычныя, партызанскія і жартоўныя песні. Слухаеш іх песні, і перад табой паўстае гісторыя народа, якому давялося нямала перанесці пакут і гора, пакуль ён, нарэшце, здабыў сваё шчасце.

Дзяржаўны ансамбль песні і танца ставіць сваёй задачай не толькі захаваць, але і развіваць мастацтва народа. Ім пастаўлен рад танцаў, якія адлюстроўваюць вялікія змены, што адбыліся ў жыцці і быце народа.

З кожным годам расце і развіваецца балгарскае нацыянальнае мастацтва. І тут вялікае поле дзейнасці як для прафесіянальных, так і для самадзейных калектываў. Многія з былых выхаванцаў самадзейнасці з вялікім поспехам выступаюць на опернай сцэне, уносяць свой багаты ўклад у развіццё нацыянальнай оперы. Сярод іх малады спявак Мікалай Гяураў, які ўдастоен «Вялікай прэміі» на конкурсе вакалістаў у Парыжы, народная артыстка Райна Міхайлава і інш.

У тыя дні, калі мы былі ў Сафіі, тэатр не паказваў оперы. Затое нам пашчаслівілася ўбачыць балет «Гаянэ».

Трэба заўважыць, што да 1944 года ў Балгарыі не было значных традыцый у галіне балета. Гэты від мастацтва пачаў сваё паўнакроўнае жыццё за апошнія 16 год. Нам прыемна было даведацца, што яго развіццё звязана з імёнамі вядомых дзеячоў савецкага балета, якія тут бываюць часта ў гасцях. У 1945 годзе Ніна Анісімава паставіла на балгарскай сцэне «Бахчысарайскі фантан», які адразу ўзняў аўтарытэт балгарскага балетнага мастацтва і заваяваў нямала гарачых прыхільнікаў. Н. Анісімава паставіла і балет «Гаянэ», які таксама ідзе з вялікім поспехам.

У сучасны момант на сафійскай сцэне з вялікім поспехам ідуць «Лебядзінае возера», «Эсмеральда», «Чырвоны мак». Апошні спектакль, паводле ацэнкі мастацтвазнаўцаў,—адно з вышэйшых дасягненняў балгарскага балета.

Так пад дабратворным уплывам савецкага балета набірае сілы новы від мастацтва ў Балгарыі. Вянцом гэтага з'явілася пастаноўка свайго нацыянальнага балета «Гайдуцкая песня» А. Райчава. Сродкамі вобразнай, меладычнай музыкі, напісанай з вялікім прафесіянальным майстэрствам і прасякнутай нацыянальным духам, твор адлюстроўвае самаадданую барацьбу балгарскага народа з турэцкімі захопнікамі.

Шырокае развіццё мастацтва ў краіне, няспынны рост творчых калектываў — яркі доказ росквіту народнай культуры ва ўмовах новай, сацыялістычнай Балгарыі.

Анатоль СТУК.

Яраслава

(Заканчэнне. Пачатак на 3-й стар.).

А то пачне мроіцца іншае: магчыма, Яраслава цяпер адна, магчыма, што-небудзь здарылася ў яе сям'і, і ён жа цяпер адзін, дык мо' гэта сам лёс вядзе Арсеня Андрэевіча да яго даўняга кахання.

Аўтобус імчыць, імчыць. Сонца ўзнялося ўжо высока.

Бліжэй і бліжэй Любонічы. Арсень Андрэевіч пільна ўзіраецца ў дарогу. Яму так хочацца пазнаць тое месца, дзе быў першы прывал, тады, як пакідалі Любонічы. «Гэтае?» — раптам падумае ён, і сэрца затрапеча моцна і горача. А праз хвіліну скажа сабе: «Не, не тут гэта было...» І так колькі разоў, аж пакуль дарога выбегла з лесу і паказаліся Любонічы. «Прамінуў, не пазнаў», — з горыччу прашаптаў Арсень Андрэевіч, быццам ён страціў нешта даратое.

Любонічы былі ўжо зусім блізка. Вунь і рака, і луг. А дзе сцежка, па якой Арсень Андрэевіч бег услед за Яраславай? Сцежкі не відаць, можа, хіба і зусім няма яе... А дзе школа?.. Дарога якраз павярнула ўправа, а потым за акном замільгалі сады, частаколы, хаты, — аўтобус ужо ехаў па любоніцкай вуліцы. Школы Арсень Андрэевіч і не ўбачыў.

Ён выйшаў на прыпынку з аўтобуса, адышоўся некалькі крокаў і азірнуўся. Нічога не пазнаваў, як быццам ніколі і не быў тут. Ён бачыў, што вёска адбудаваная пасля вайны і паблізу ніводнай старой хаты не відаць. Але чамусьці падумаў, што не пазнаў бы нічога, калі б вёска і не згарэла, і ад гэтай думкі адчуў сябе чужым і непатрэбным тут.

Перамагаючы сваю ўтрапёнасць, Арсень Андрэевіч пайшоў на край вёскі, зірнуць на тыя мясціны, што не зглодзіліся з яго памяці. Яму мроілася, што ён убачыць свае сляды на той незабыўнай сцежцы...

Мабыць, усе нешчаслівыя людзі з пякучым болем і няўтольнай прагай успамінаюць светлае ў сваім мінулым, хапаюцца за кожную радасную праяву з перажытага, быццам можна вярнуць яе...

Яшчэ не дайшоўшы да крайняй хаты, Арсень Андрэевіч убачыў, што школы на тым месцы, дзе яна была, няма. Няма і тапаляў. Арсеню Андрэевічу захацелася адразу ж вярнуцца, але ён перасіліў сябе, паплёўся далей. Вузкая дарога, парослая між каляін муравой, прывяла яго на ўзгорак. Не відаць было ніякіх прыкмет, што тут стаяла некалі школа. Не было і той сцежкі... Роўныя рады яшчэ зялёнага, у самым саку, бульбоўніку збягалі ўніз, да поплаву. І поплаў, здаецца, не той. На ім жа столькі было лазовых кустоў і алешніку, а цяпер чыста, роўна, толькі ўзвышаюцца вялікія стагі сена. З поля, што за ракой, далятаў рокат камбайна. Ішло жніво.

І гэты рокат, і гэтыя стагі сена, і гэтыя выцягнутыя праз усё поле рады бульбы — усё гаварыла пра жыццё, пра яго сённяшняе красаванне. Дык чаму ж Арсень Андрэевіч кінуўся шукаць мінулыя сляды?

Ён не пайшоў да ракі. Азірнуўся назад, на вёску. Яна хавалася ў зеляніне садоў... На сярэдзіне вёскі віднеўся вялікі белы будынак. Гэта, напэўна, школа. Паўз яе ішоў Арсень Андрэевіч. Як жа ён не ўбачыў яе тады?..

Павольнай хадой Арсень Андрэевіч накіраваўся ў школу. Ён ведаў, што універсітэт культуры ўзначальвае дырэктар школы.

Вуліца была пустая, часам толькі з-за якога вугла ці з-за брамкі вытыркне мурзаты твар дзіцяці. Арсень Андрэевіч ішоў, узіраючыся ў кожны двор, у кожнае акно, і ўсё чакаў, што вось знячэўку ўбачыць Яраславу...

У школе нікога не было. Нейкая жанчына, мабыць, жонка дырэктара, сказала, што дырэктар у сельсавеце на нарадзе. Арсень Андрэевіч накіраваўся туды.

У сельсавецкім калідоры, на момант прыпыніўшыся ля дзвярэй, ён пачуў, што на нарадзе гаворка ідзе аб падрыхтоўцы да новага навучальнага года, і яму захацелася паслухаць, чым жыве цяпер школа, ён жа нічога не ведае пра сённяшнія справы і турботы сельскіх настаўнікаў. Арсень Андрэевіч асцярожна адчыніў дзверы, каб не звярнуць на сябе ўвагі, увайшоў у пакой і прысеў на крэсле ля самых дзвярэй. Але дырэктар — ён вёў нараду — адразу здагадаўся, хто гэта з'явіўся, і падышоў да Арсеня Андрэевіча, адрэкамендаваўся. Арсень Андрэевіч назваў сябе. Пасля гэтага знаёмства ён адчуў сябе вальней і стаў прыглядацца да людзей, што сядзяць тут. Яго позірк раптам спыніўся на бялявай, немаладой ужо жанчыне ў квяцістай сукенцы, з абветраным, прыемным тварам. Яму здалося, што гэта Яраслава. Ён і сам не сказаў бы, чаму так здалося, але стаў цікаваць, каб сустрэцца з ёю позіркам. Яна не глядзела ў яго бок. Ні разу не глянула. Гэта прымушала Арсеня Андрэевіча сумнявацца ў сваёй здагадцы. Дык мо' і не Яраслава гэта?..

Нарада скончылася, людзі разыходзіліся, як бы нехаця. Арсень Андрэевіч пачаў размову з дырэктарам; іх абступіла некалькі чалавек. Не спяшалася выходзіць і жанчына ў квяцістай сукенцы. Праўда, яна стаяла воддаль. Арсень Андрэевіч час ад часу паглядаў на яе, стараючыся выклікаць у памяці вобраз Яраславы, каб параўнаць іх. Не знаходзіў ніводнай рысы падабенства, але яго не пакідала адчуванне, што гэта Яраслава. Толькі чаму ж яна так паводзіць сябе? Няўжо ёй не хочацца сустрэцца, пагаварыць?

Ён бачыў, што яна вельмі пастарэла, і ў яго душы ўзнімаўся боль. Яму страшна было і падумаць, што трэба расстацца з вобразам юнай Яраславы, вобразам, выпеставаным уяўленнем, вынашаным у душы. Яму карцела запытацца ў дырэктара школы пра Яраславу, часам ён ужо выбіраў момант для гэтага, але як толькі наставаў гэты момант, Арсень Андрэевіч ганебна адступаў.

Нарэшце, усе пачалі выходзіць і тады дырэктар школы аклікнуў:

— Яраслава Адамаўна!

Жанчына ў квяцістай сукенцы азірнулася.

Арсень Андрэевіч міжволі скалануўся. У памяці праляталі, як у калейдаскопе, малюнкі мінулага і нядаўняга. Ён і рады быў, што гэта сапраўды Яраслава, і адначасна разгубіўся, і ад хвалявання нічога не пачуў, што дырэктар сказаў Яраславе, хоць быў ад іх усяго за два-тры крокі.

Ужо на вуліцы ён трохі авалодаў сабою і падышоў да Яраславы.

— Дык вы не хочаце і прызнавацца, што мы знаёмыя? — без дакору, лагодна звярнуўся ён да яе.

— Не я, а вы не хочаце прызнавацца, — адказала яна. — А ўрэшце, я вас і не пазнала б, канешне. Столькі ж год прайшло. Толькі калі на аб'яве прачытала прозвішча, дык успомніла.

Гэтыя словы ўраз нагадалі яму яе пісьмо: «Я вас ужо і забыла, і доўга думала, пакуль успомніла...»

Крыўда і непрыязнасць да Яраславы ўспыхнулі ў яго душы. Яму захацелася сказаць ёй нешта калючае, крыўднае, дакорлівае. Ён глядзеў на яе твар з мноствам маршчынак ля вачэй, на складкі шыі, што асабліва выдавалі немалады ўзрост. Цяпер Арсеня Андрэевіча ўжо не кранала тое, што яна так пастарэла.

— Памяць у вас кароткая, я гэта ведаю, — адказаў ён глуха і злосна. — Таму вы некалі так хутка і шчасліва замуж выскачылі...

Арсень Андрэевіч заўважыў, што па яе твары быццам праслізнуў цень.

— Бывайце, — не ўзнімаючы галавы і не прыпыняючыся, прамовіла яна.

Арсеню Андрэевічу нічога не заставалася іншага, як моўчкі павярнуць назад. Ён адчуў сябе абражаным.

Час цягнуўся, як вечнасць. Арсень Андрэевіч не мог дачакацца вечара, каб зрабіць даклад ды хутчэй выбрацца з Любоніч. Яго адольвалі думкі аб тым, што от ён ехаў сюды з тайнай надзеяй знайсці нейкую радасць, нейкае суцяшэнне душы, а нічога гэтага не знайшоў; што от ён заўтра вернецца дамоў, у сваё гняздо, а ў тым гняздзе яму няма з кім дзяліць трывогі і турботы... Не, ён не пойдзе перапрошваць жонку, нізашто! Урэшце, яна ж сама ва ўсім вінаватая.

Ён успамінае, калі гэта пачалі яны не ладзіць. Здаецца ж, і жаніліся па каханню, а вось жа, як кажуць, не сыйшліся характарамі. Сваркі ды звадкі. Ажно апошнім разам Арсень Андрэевіч так узлаваўся, што крыкнуў:

— Прэч з вачэй маіх!..

А яна сабралася і ўпрочкі. Ён і не паспрабаваў затрымаць яе. І цяпер не шкадуе аб гэтым. Што ж зробіш, калі няма шчасця ў сям'і...

Нарэшце настала прыцемкі. Арсень Андрэевіч накіраваўся ў клуб. Ён стараўся адкаснуцца ад самотных думак, але не мог.

Людзей сабралася поўны клуб. Гэта неяк адразу палепшыла настрой Арсеня Андрэевіча; ён чамусьці не спадзяваўся, што заняткі універсітэта культуры збяруць такую вялікую аўдыторыю. Ён узышоў на сцэну і пачаў лекцыю, акідаючы позіркам залу. Быў упэўнены, што Яраславы няма, але хацелася пераканацца ў гэтым.

Лекцыю слухалі ўважліва, і гэта яшчэ больш падбадзёрвала Арсеня Андрэевіча. У канцы яму дружна апладзіравалі, і ён рады быў, забыўшыся на свае нягоды і турботы.

Дырэктар доўга дзякаваў яму, колькі разоў выказваючы сваё захапленне тым, што вясковыя людзі цяпер праяўляюць такую вялікую цікавасць да авалодання культурай:

— Бачылі: поўны клуб! Набілася, як селядцоў у бочцы.

Ужо на вуліцы ён прамовіў:

— Вось толькі чамусьці не прыйшла ваша знаёмая.

— Знаёмства вельмі даўно было і вельмі кароткае, — адказаў Арсень Андрэевіч.

Дырэктар, быццам і не пачуў гэтых слоў Арсеня Андрэевіча, раздумліва працягваў:

— Скажу вам, цудоўная жанчына. У вайну яна была яшчэ, можна сказаць, зялёнае дзяўчо. Партызанам памагала, сувязной была. Параненага партызанскага камандзіра выхадзіла, уберагла. І потым за яго, бязногага, замуж выйшла... Скажу вам, дабрата і самаахвярнасць такая, што кожны пазайздросціць. Ён, гэты Белазор Міхась, праўда, добры чалавек, разумны, бухгалтарам у нас у калгасе працуе ўвесь час. Але ж без ног, яна ж была маладая і прыгожая дзяўчына і знайшла б сабе любога, каго б зажадала...

Арсень Андрэевіч слухаў, і ім авалодвала такое пачуццё, быццам ён адкрывае для сябе нешта нязнанае і ўзвышанае. Адразу ж успомнілася кароткая сённяшняя гутарка з Яраславай, і Арсень Андрэевіч з прыкрасцю і болем зразумеў, што гэта ж не яна яго абразіла, а ён яе. «Трэба абавязкова зайсці да яе», — думаў ён, шкадуючы, што цяпер поўнач і гэта трэба адкласці на заўтра. Яму хацелася, каб дырэктар расказваў пра Яраславу падрабязна, каб гэты расказ цягнуўся доўга. Але дырэктар гаварыў як бы знарок каротка, абрывіста:

— Адукацыі ж у яе, мо', ведаеце, было толькі восем класаў. Дык вось, маючы дома такі клопат, завочна скончыла педагагічнае вучылішча, а потым і інстытут. І настаўніца, скажу вам, выдатная.

Арсень Андрэевіч ішоў, і ў вачах яго стаяў вобраз Яраславы — не той, што пранёс ён з маладосці, і не той, што застаўся пасля сённяшняй сустрэчы; гэты вобраз Арсень Андрэевіч не мог бы абмаляваць ні словамі ні фарбамі; яму адкрылася душа Яраславы, і яе вобраз ён адчуваў душою.

Ён ішоў і думаў, што і самому трэба быць лепшым. Ну, няхай сабе жонка больш вінаватая, чым ён, але што ён зрабіў дзеля таго, каб наладзіць сям'ю? Не пагаварыў нават па шчырасці. А яна ж яго кахае, яна ж патрэбна яму і яго дзецям... Ён цвёрда ступаў па зямлі, і на сэрцы яго было маркотна, але светла, ясна.

СЛАНЕЧНІК.
Фотаэцюд **М. АЛТУХОВА.**

НА ЭКРАНЕ — ФІЛЬМЫ БАЛГАРЫІ

9 верасня—Дзень свабоды, нацыянальнае свята балгарскага народа. У сувязі з гэтай знамянальнай датай у кінатэатрах Беларусі арганізаваны шырокі паказ балгарскіх фільмаў. Сярод іх кінааповесць «Героі верасня», якая расказвае пра антыфашысцкае паўстанне ў Балгарыі ў верасні 1923 года; музычная камедыя «Дзве перамогі»; экранізацыя аповесці «Зямля» Еліна-Пеліна. «Гады кахання». Пра барацьбу балгарскай моладзі з нямецка-фашысцкімі захопнікамі ў гады другой сусветнай вайны расказвае новая мастацкая кінааповесць «Першы ўрок», пастаўленая рэжысёрам Рангелам Вылчанавым па сцэнарыю Валерыя Пятрова.

На экранах рэспублікі ў гэтыя дні дэманструюцца савецка-балгарскія фільмы «Героі Шыпкі», «Урок гісторыі», «Напярэдадні», балгарскія мастацкія кінафільмы «Трывога», «На маленькім востраве», «Любімец № 13», «Пад ярмом», «Закон мора», «Уцёкі з няволі» і інш.

Р. ЗАЙЦАЎ.

Галоўны рэдактар Нічыпар ПАШКЕВІЧ.

Рэдакцыйная калегія: Заір АЗГУР, Аляксандр БУТАКОЎ, Кастусь ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Аркадзь МАРЦІНОВІЧ (адказны сакратар), Пятро ПРЫХОДЗЬКА, Раман САБАЛЕНКА (намеснік галоўнага рэдактара), Мікола ТКАЧОЎ, Янка ШАРАХОЎСКІ, Іван ШАЦІЛА, Рыгор ШЫРМА.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі—3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 3-25-25, адказнага сакратара—3-25-25, аддзела літаратуры—3-22-04, аддзела мастацтва—3-24-62, аддзела культуры—3-20-54, выдавецтва—3-19-52, бухгалтэрыі—3-11-03.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць два разы на тыдзень: у аўторак і пятніцу.

АТ 00353

Друкарня імя Сталіна